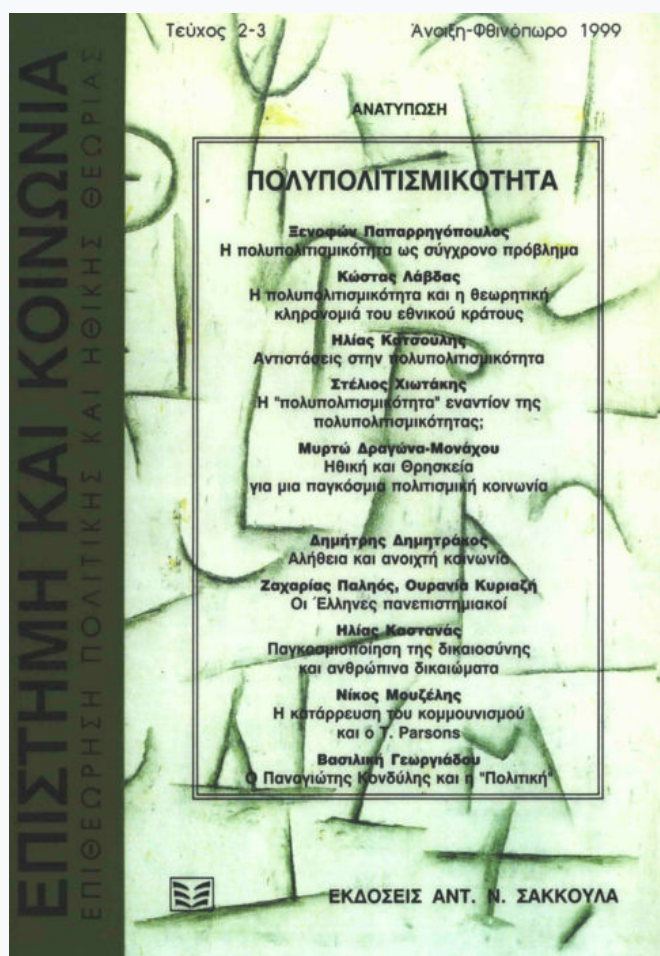

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 2 (1999)

Τόμ. 2-3 (1999): Πολυπολιτισμικότητα

Οι Έλληνες πανεπιστημιακοί

Ζαχαρίας Κ. Παληός, Ουρανία Α. Κυριαζή

doi: [10.12681/sas.613](https://doi.org/10.12681/sas.613)

Copyright © 2015, Ζαχαρίας Κ. Παληός, Ουρανία Α. Κυριαζή

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παληός Ζ. Κ., & Κυριαζή Ο. Α. (2015). Οι Έλληνες πανεπιστημιακοί. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 2, 199–233. <https://doi.org/10.12681/sas.613>

Οι Έλληνες πανεπιστημιακοί*

Ζαχαρίας Κ. Παληός** - Ουρανία Α. Κυριαζή***

Το κείμενο αυτό ασχολείται με την ελληνική ακαδημαϊκή κοινότητα και βασίζεται σε συνεντεύξεις μελών ΔΕΠ τμημάτων θετικής και ανθρωπιστικής κατεύθυνσης ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Αθήνας. Η συγκέντρωση και η επεξεργασία των δεδομένων έγινε στο πλαίσιο του εθνο-βιογραφικού παραδείγματος με σκοπό τη μελέτη και την ανάλυση ορισμένων όψεων της συγκρότησης και της συμπεριφοράς των πανεπιστημιακών.

Το ελληνικό πανεπιστημιακό διδακτικό προσωπικό αντανακλά μια σειρά κυρίαρχων παραδοσιακών χαρακτηριστικών της ελληνικής κοινωνίας σε ό,τι αφορά την κοινωνική άνοδο –ιδιοποίηση πλούτου και την επαγγελματική εξασφάλιση. Παρουσιάζει επιπλέον ορισμένα ανομικά χαρακτηριστικά που πρέπει να αναζητηθούν στον προβληματικό χαρακτήρα της νομιμοποίησης της εξουσίας στην ελληνική κοινωνία. Οι Έλληνες πανεπιστημιακοί εμφανίζονται ανεπαρκείς σε σχέση με τις παραδοσιακές κοινωνικές προσδοκίες και τα στερεότυπα που θέλουν τους πρώτους να είναι αλτρουιστές και ηθικοί, επιστημονικά και επαγγελματικά άμεμπτοι, να σέβονται την προσωπικότητα και να αναγνωρίζουν την αξία του άλλου, ενώ ένας σημαντικός αριθμός πανεπιστημιακών φαίνονται διατεθειμένοι να εκμεταλλευτούν την καλή κοινωνική τους εικόνα για την επίτευξη προσωπικών κοινωνικών, πολιτικών ή/και οικονομικών στόχων.

* Το κείμενο αυτό αποτελεί συνοπτική μορφή ευρύτερου ερευνητικού έργου με θέμα το ΔΕΠ των πανεπιστημίων στην Ελλάδα και την Πορτογαλία.

** Επίκουρος Καθηγητής, Φιλοσοφική Σχολή, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

*** Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Εισαγωγικά

Το διδακτικό προσωπικό της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης¹ συμπεριλαμβάνεται στις λιγότερο μελετημένες κοινωνικο-επαγγελματικές ομάδες της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας². Το γεγονός της ισχνής βιβλιογραφίας σε ό,τι αφορά τις σχέσεις και τα προβλήματα των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας στη χώρα μας, αλλά και στο εξωτερικό, φαίνεται ανεξήγητο, αν λάβουμε υπόψη την υψηλή αξιολόγηση της γνώσης και της επιστήμης – και φυσικά των φορέων τους – ήδη από την εμφάνιση των πρώτων σημαντικών κοινωνικο-πολιτισμικών μορφωμάτων. Επιπλέον, η περιορισμένη δημοσιότητα των θεμάτων αυτών είναι ασυμβίβαστη με τον σημαντικό ρόλο της πανεπιστημιακής κοινότητας ή με το ύψος των συμφερόντων και πλεονεκτημάτων τα οποία διακυβεύονται, τουλάχιστον τα τελευταία εκατό χρόνια. Τέλος, είναι σήμερα αξιοπερίεργο το ότι όλοι αυτοί που εμπλέκονται με τα πανεπιστημιακά δρώμενα - φοιτητές, μεταπτυχιακοί ή πολύ περισσότερο, διδάσκοντες - δεν επιθυμούν να ανοίξουν μία δημόσια συζήτηση σε σχέση με τα προβλήματα που οι ίδιοι βίωσαν ή βιώνουν καθημερινά και αναφέρουν στις κατ' ιδίαν συζητήσεις με κάθε ευκαιρία.

Η μελέτη και η ανάλυση αυτής της επαγγελματικής ομάδας, είναι ένα έργο εξαιρετικά δύσκολο για μεθοδολογικούς αλλά και ουσιαστικούς λόγους, που σχετίζονται και με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις, και τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις σε σχέση με τους πανεπιστημιακούς³. Με αυτήν την έννοια, το περιεχόμενο του ανά χείρας κειμένου θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με προσοχή: επιχειρεί να διερευνήσει κάποιες όψεις των προτύπων δράσης και συμπεριφοράς των διδασκόντων που αφορούν τον τρόπο που αντιμετωπίζουν την επιστήμη και την αλήθεια, τις μεταξύ τους σχέσεις, τις σχέσεις τους με τους φοιτητές, αλλά και τις σχέσεις τους με τη λεγόμενη κοινωνία του κράτους (*state society*), στη βάση των διαπιστώσεων και των ερμηνειών των ιδίων των πανεπιστημιακών.

Παρά το ότι είναι για μας αυτονόητο, είναι ανάγκη να αποσαφηνιστεί με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο ότι δεν δεχόμαστε τη γενίκευση των χαρακτηριστικών που αναγνωρίζονται κατά την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, για όλα τα μέλη του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) των ελληνικών πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, ούτε βέβαια την πραγματικότητα που αναδύεται από τις απόψεις των διδασκόντων που προαναφέραμε, ως τη μοναδική πραγματικότητα του ελληνικού πανεπιστημιακού τοπίου. Από την άλλη μεριά όμως κανένας δεν μπορεί παρά να προβληματιστεί με τη σταθε-

ρότητα με την οποία παρουσιάζουν την κατάσταση τα άτομα, που με ευαισθησία και υπευθυνότητα δέχτηκαν να συζητήσουν για την εργασία τους στο πανεπιστήμιο, ούτε βέβαια με την αγωνία τους για τα κακώς κείμενα τα οποία οι ίδιοι προβάλλουν ως φαινόμενα ανευθυνότητας και έλλειψης σεβασμού κατά του ανθρώπου και της επιστήμης.

Οι ιδιομορφίες και οι δυσκολίες που σχετίζονται με την έρευνα στα πανεπιστημιακά πράγματα δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την απουσία της δημοσιότητας που προαναφέραμε. Φαίνεται ότι υπάρχει αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ του βαθμού συμβολικού κύρους και κοινωνικής αποδοχής αφενός και της συγγραφικής ή ερευνητικής δραστηριότητας αφετέρου αλλά και κάθε είδους δημοσιότητας που αναπτύσσεται γύρω από ένα πρόσωπο ή μία ομάδα ή ένα κοινωνικό φαινόμενο. Στην καλύτερη περίπτωση θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας – όπως τα μέλη οποιασδήποτε άλλης επαγγελματικής -ή μη- κοινότητας δεν θα δέχονταν εύκολα τρίτους, εξω-πανεπιστημιακούς ως διαμεσολαβητές για τη ρύθμιση των μεταξύ τους συγκρούσεων ή την επίλυση των προβλημάτων τους. Θα μπορούσε ακόμα να υποστηριχτεί πως οι ομάδες αυτές αναπτύσσουν αντιστάσεις, οι οποίες δεν ευνοούν τη διαφάνεια και την επίσημη κριτική (όταν και αν μπορούν να το πετυχαίνουν), είτε από ερευνητές, είτε από κρατικούς υπαλλήλους, είτε από εκπροσώπους του τύπου (Bourdieu 1998: 25)⁴. Τέτοιοι μηχανισμοί άμυνας έχουν άμεση σχέση με την υπεράσπιση της συλλογικής ταυτότητας της ομάδας, στο βαθμό που τα μέλη της αντιλαμβάνονται τη δημοσιοποίηση των σχετικών με αυτούς πραγμάτων ως παραβίαση του ζωτικού τους χώρου και κατά συνέπεια ως κάποια μορφή έκθεσής τους σε ενδεχόμενες εξωτερικές απειλές (Du Preez 1982).

Οι πανεπιστημιακοί⁵, ως επαγγελματική / κοινωνική ομάδα, χαρακτηρίζονται ίσως περισσότερο από άλλες ομάδες, από συγκεκριμένα επαγγελματικά, πολιτισμικά και κοινωνικά γνωρίσματα. Μ' αυτήν την έννοια μπορούν να θεωρηθούν ως μέλη ενός συγκεκριμένου πεδίου – του πανεπιστημιακού πεδίου – και τα χαρακτηριστικά των προτύπων δράσης και αντιμετώπισης των προβλημάτων τους επιχειρείται να ερμηνευτούν στο πλαίσιο αυτής της συμμετοχής τους (Τζάνη 1993).

Η εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας και οι επιπτώσεις της στη δομή και τις σχέσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας

Οποιαδήποτε προσπάθεια ανάλυσης της κοινότητας των πανεπιστημια-

κών θα είχε περιορισμένα αποτελέσματα εάν δεν τοποθετούνταν στο κατάλληλο πλαίσιο των παραγόντων και των διαδικασιών που επηρεάζουν τη σύνθεση, οργάνωση και αναπαραγωγή της ελληνικής πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά και στο πλαίσιο των ευρύτερων διαδικασιών διαμόρφωσης και αναπαραγωγής των κοινωνικο-πολιτικών συγκροτήσεων και των θεσμών της χώρας (Κονδύλης 1999). Βέβαια δεν πρόκειται εδώ να επιχειρήσουμε να ξανασυζητήσουμε το προηγούμενο, δεδομένης και μιας σειράς έργων που επικεντρώνονται στην ιστορική διαδρομή της κοινωνίας μας, τα οποία υπογραμμίζουν την απουσία ρασιοναλιστικών – αξιοκρατικών παγιωμένων δομών από την ελληνική κοινωνία (Μουζέλης 1978, Πετμεξίδου 1987, Τσουνκας 1977, 1993).

Είναι γεγονός ότι η επιδίωξη για την κατάληψη πανεπιστημιακών θέσεων συνάδει σε μεγάλο βαθμό με γενικότερες τάσεις και πρακτικές που σχετίζονται με την κατάληψη – και τη διατήρηση – επαγγελματικών θέσεων που αξιολογούνται ιδιαίτερα θετικά (Theobald 1992: 189). Όμως, δεν πρόκειται απλώς για ένα καλώς αμειβόμενο επάγγελμα. Τα ιστορικο-κοινωνικά χαρακτηριστικά του διαφοροποιούν σε αρκετά μεγάλο βαθμό την εικόνα του πανεπιστημιακού, εν συγκρίσει με άλλα επαγγέλματα και ρόλους υψηλής κοινωνικής εκτίμησης και αξιολόγησης. Ο τίτλος του καθηγητή πανεπιστημίου παραδοσιακά, προσδίδει συμβολική αλλά και πραγματική εξουσία στους κατόχους του⁶. Τα μέλη ΔΕΠ, οι ερευνητές, ορισμένοι διανοούμενοι, όπως και ένας αριθμός μεταπτυχιακών και προπτυχιακών φοιτητών⁷ που βρίσκονται δίπλα στο ΔΕΠ, λόγω του διδακτικού έργου (εξοπλισμός σε γνώσεις και ηθική συγκρότηση των νέων που προορίζονται για υψηλές θέσεις της επαγγελματικής και κοινωνικής ιεραρχίας), της παραδοσιακά σεβαστής επιστημονικής ενασχόλησης (αναζήτηση της αλήθειας και κατανόηση της πραγματικότητας) και του πνευματικού κύρους (η γοητεία του αφηρημένου και του δυσνόητου), παρουσιάζονται από τα ΜΜΕ, αλλά και από ορισμένα μέλη των ομάδων αυτών στο σύνολό τους μεταξύ των αξιολογών μελών του κοινωνικού συνόλου. Εδώ θα πρέπει να τονιστεί ότι οι γενικότερες αντιλήψεις και τα στερεότυπα για την ομάδα, προκαλούνται και αναπαράγονται εξ αιτίας της συμπεριφοράς ορισμένων, ωστόσο περιβάλλουν αυθαίρετα και αδικαιολόγητα όλα ανεξαιρέτως τα μέλη της.

Αυτή η κοινωνική αποδοχή τους εξασφαλίζει στο ΔΕΠ αυξημένες δυνατότητες πρόσβασης σε κονδύλια για την επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη, οι οποίες μεγιστοποιούνται επειδή οι τελευταίοι κατέχουν και τους κώδικες που προϋποτίθενται για την αποδοτικότερη υποστήριξη των προτάσεων για

χρηματοδότηση, αλλά και μόνο σαν 'γνωστά' ονόματα, έχουν περισσότερες πιθανότητες να χρηματοδοτηθούν. Με αυτόν τον τρόπο, κάποιοι απ' αυτούς είναι σε θέση να παρακάμπτουν τα όποια εμπόδια παρεμβάλλονται από κρατικούς ή άλλους φορείς και να εξασφαλίζουν τους πόρους που επιδιώκουν. Οι απόψεις και οι δεσμεύσεις τους συνήθως δεν αμφισβητούνται, ενώ σε μεγάλο βαθμό δέχονται ηπιότερη κριτική για τις τυχόν εκκεντρικότητες, λάθη ή παραλείψεις.

Όπως σε κάθε περίπτωση που κάποιος φορέας διαχειρίζεται ή ελέγχει την πρόσβαση σε οικονομικούς ή άλλους πόρους, συγκεντρώνει ένα αριθμό ατόμων τα οποία στη βάση πελατειακών σχέσεων προσφέρουν διάφορες υπηρεσίες, επιδιώκοντας την παραμονή τους στις συγκεκριμένες θέσεις, έτσι πολλοί Έλληνες πανεπιστημιακοί προσανατολίστηκαν στη στελέχωση των ομάδων τους με νέο δυναμικό. Από την άλλη μεριά πολλοί από τους εν λόγω επιστήμονες, αδυνατώντας να αντεπεξέλθουν στο σύνολο των απαιτήσεων των θέσεών τους, αναγκάζονται να εκχωρούν ορισμένα ποσοστά των προβλημάτων προς λύση σε άλλους, οι οποίοι όντας ιεραρχικά εξαρτημένοι από τους προηγούμενους και κυρίως προσδοκώντας μελλοντική κεφαλαιοποίηση της 'επένδυσης', σπανίως αρνούνται να συνεργαστούν, ακόμα και όταν ξέρουν ότι πραγματικά είναι 'προσωρινοί', λόγω φόρτου εργασίας ή απουσίας κάποιων άλλων. Βέβαια αυτή η εκχώρηση προκαλεί στους υπεύθυνους σημαντικές ανησυχίες για τη διατήρησή τους στην κορυφή, παρά την άγνοια ή την έλλειψη χρόνου να ασχοληθούν με τα διάφορα θέματα που προκύπτουν. Γι' αυτό τον λόγο αναγκάζονται να απευθύνονται κυρίως σε έμπιστα άτομα, με τα οποία διαπραγματεύονται με διάφορους τρόπους και ανταλλάγματα την παρεχόμενη στήριξη.

Με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ (Παλής 1998), οι χρηματοδοτήσεις για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση διαφόρων ενεργειών σε ορισμένους πανεπιστημιακούς, αλλά και σε άλλους τεχνοκράτες και αξιωματούχους, κατέστησαν τους πρώτους διαχειριστές μεγάλων χρηματικών ποσών και αντίστοιχων παροχών σε είδος για έργα, των οποίων η αποδοτικότητα ήταν αρχικά αδύνατο να εκτιμηθεί και η δικαιολόγηση των δαπανών βασίστηκε ύποπτα στην καλή πίστη (Campbell 1999: 120-22).

Πελατειακές σχέσεις στα ΑΕΙ

Ο πελατειακός χαρακτήρας της κοινωνίας μας εκφράζεται ευκρινέστατα στο πανεπιστημιακό πεδίο. Η εκμετάλλευση των κοινοτικών πόρων επιτρέ-

πει σε μεσαία και χαμηλότερα στελέχη να συντηρούν τα δικά τους πελατειακά δίκτυα, τα οποία επίσης έχουν αναπτυχθεί στην επικράτεια των μεταπτυχιακών σπουδών, των εκλεκτορικών σωμάτων και άλλων συγγενών χώρων όπως εκδόσεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις, συνέδρια κ.λπ.

Οι πελατειακές πρακτικές ευνοήθηκαν συν τοις άλλοις από τις επαγγελματικές ιδιομορφίες των πανεπιστημιακών. Το ελεύθερο ωράριο εργασίας, η σχετική απουσία ελέγχου στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οι μακρές άδειες, αλλά και η αυξημένη ανοχή και διαφορετική μεταχείριση σε πράξεις και δηλώσεις και τέλος, η συγκριτικά υψηλή κοινωνική αποδοχή, δεν αξιοποιήθηκαν πάντοτε από τους πανεπιστημιακούς για την άσκηση του διδακτικού και ερευνητικού έργου. Από τη στιγμή που πράξεις και συμπεριφορές όπως η δικαιολόγηση της ψήφου σε περιπτώσεις εκλογών του ΔΕΠ ή σε διαδικασίες λήψεως αποφάσεων μπορεί να ήταν η 'πρόσδοος της επιστήμης', 'η επιστημονική αλήθεια' και 'η επιστημονική προσφορά' – όροι απολύτως κοινωνικά προσδιορισμένοι και αμφιλεγόμενοι (Berger, Luckman, 1966) – είναι σχετικά εύκολο να κατανοήσουμε το εύρος και τον βαθμό της αυθαιρεσίας που ενδέχεται να έχουν οι αποφάσεις των πανεπιστημιακών φορέων που βασίζονται στο δημοκρατικό συγκεντρωτισμό. Από την άλλη μεριά, είναι εύκολο να κατανοήσουμε και τον βαθμό περιορισμού της *ουσιαστικής* αυτονομίας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων των πανεπιστημιακών, αφού αυτές δεν οριοθετούνται ούτε συγκεκριμενοποιούνται από κάποιο θεσμικό πλαίσιο – τουλάχιστον θεσμικό πλαίσιο κοινό για όλους (Wacquant 1998).

Προσομοιάζοντας με ορισμένους πολιτικούς, υπάρχουν πανεπιστημιακοί οι οποίοι συχνά επιστρατεύουν διαδικασίες μυθοποίησης, φетиχοποίησης και συγκάλυψης των πραγματικών αναγκών και των προβλημάτων τους (Λίττοβατς 1987) μέσω της ανάλογης ρητορικής (Σερεμετάκη 1994), του επιστημονικού λόγου και του μανδύα της προσφοράς στον άνθρωπο, της επιστήμης που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση από 'λαϊκούς' ή της αλήθειας.

Θεωρητικό πλαίσιο

Όπως προαναφέραμε η ομάδα (ή, οι ομάδες) των πανεπιστημιακών χαρακτηρίζεται από τη συγκρότηση στεγανών, τα οποία δεν έχουν μόνο συμβολικό αλλά και πραγματικό χαρακτήρα, με την έννοια του ότι η πρόσβαση, ένταξη και η παραμονή στο πανεπιστημιακό πεδίο δεν είναι εύκολη, παρά τον επιφανειακά ανοικτό χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος και την υποτιθέμενη κοινωνική κινητικότητα και προοπτασιμότητα της ελληνικής

κοινωνίας (Palios 1987). Η κινητικότητα αυτή μάλλον περιορίζεται σε συγκεκριμένα επίπεδα και έχει πολύ μικρή εμβέλεια. Σε πολλές περιπτώσεις, δεν μπορεί να αποδοθεί στην αποδοχή των ικανοτήτων του υποκειμένου, αλλά σε άλλον είδους πιστοποιητικά, τα οποία περισσότερο σχετίζονται με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κοινωνικής μας οργάνωσης, παρά με ένα ανοικτό εκπαιδευτικό σύστημα (Φραγκουδάκη 1985).

Τα παραπάνω στεγανά μπορούνε να θεωρησουμε ότι περιγράφουν ένα πεδίο, όπως παρουσιάζεται στο έργο του *Pierre Bourdieu*:

‘Ένα πεδίο ή αγορά μπορεί να θεωρηθεί ένας συγκροτημένος χώρος θέσεων, στον οποίο οι θέσεις και οι αμοιβαίες σχέσεις τους καθορίζονται από την κατανομή διαφορετικών πόρων ή κεφαλαίου (*capital*)’ (Bourdieu 1996: 45).

Στις αναλύσεις του ο *Bourdieu*, υπογραμμίζει την ύπαρξη διαφόρων μορφών κεφαλαίου εκτός του οικονομικού (χρήματα, ιδιοκτησία ή άλλες αξίες). Συχνά αναφέρει το πολιτισμικό κεφάλαιο (*capital culturel*), δηλαδή γνώσεις, ειδικότητες από εκπαιδευτικά ή τεχνικά προσόντα, καθώς και συμβολικό κεφάλαιο (*capital symbolique*), δηλαδή συσσωρευμένο κύρος ή υπόληψη, που δεν πηγάζουν από χειροπιαστές, συγκεκριμένες ή ακόμα και υπαρκτές πηγές⁸.

Στα πεδία δεν συναντούμε ποτέ *equilibria*, αλλά διαρκή αγώνα για την ιδιοποίηση ή την πρόσβαση σε αντίστοιχες μορφές κεφαλαίου. Σ’ αυτή τη διαδικασία καίρια σημασία έχουν οι θέσεις των μελών στα πεδία και προπάντων η αποδοχή της αξίας του επάθλου και η συμφωνία της τήρησης των κανόνων του παιγνιδιού από όλα ανεξαιρέτως τα μέλη. Αυτή η συμφωνία αποτελεί συνθήκη *sine qua non* για την ίδια την ύπαρξη του παιγνιδιού. Στον ‘πραγματικό’ κόσμο τα άτομα μετακινούνται από το ένα πεδίο στο άλλο επενδύοντας, μετατρέποντας, ή εξαργυρώνοντας κεφάλαια και κέρδη. Με την έννοια αυτή εκπαιδευτικοί τίτλοι μπορούν να εξαργυρωθούν ως προσοδοφόρες θέσεις εργασίας, κοινωνικές γνωριμίες σε σημαντικούς γάμους, εκκλησιαστικό κύρος σε πολιτική επιρροή κ.ο.κ. Η αποσαφήνιση των συμπερόντων είναι κεντρικό ζήτημα για τον *Bourdieu*.

Οι πανεπιστημιακοί μπορούν κάλλιστα – όπως τονίσαμε και παραπάνω – να εξεταστούν στο πλαίσιο της θεωρίας του πεδίου. Η ιδιότητα του πανεπιστημιακού συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τη μεταφορά ή / και την τροποποίηση των διαφόρων ειδών κεφαλαίου, ενώ έχει άμεση σχέση με τη διαδικασία του αποπροσανατολισμού, της προκάλυψης ή και της απόκρυψης των

συμφερόντων είτε για την προβολή της ανιδιοτέλειας, είτε της αισθητικής καθαρότητας του επιστήμονα / διανοούμενου (Bourdieu 1996).

Μεθοδολογία

Η έρευνα στο πανεπιστημιακό πεδίο μπορεί να συνδυάζει ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους. Οι ποσοτικές μέθοδοι καταδεικνύουν λόγους και σχέσεις μεταξύ π.χ. της ισότητας των ευκαιριών και της ισότητας των αποτελεσμάτων⁹. Και ενώ οι πρώτες είναι απαραίτητες για τη χαρτογράφηση του υπό εξέταση πεδίου, οι ποιοτικές μέθοδοι παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον επειδή έχουν μεγαλύτερη εμβέλεια και ξεχωριστές δυνατότητες ανάλυσης για επαρκέστερη μελέτη ομάδων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη συμβολική και πραγματική κυριαρχία όπως αυτές των πανεπιστημιακών. Τέτοια χαρακτηριστικά τα οποία σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται με τη συγκρότηση της ταυτότητας του υποκειμένου και τις επιρροές των κοινωνικών δομών είναι μάλλον απίθανο να εντοπιστούν, να ορισθούν με ακρίβεια και να απομονωθούν μέσω ποσοτικών μεθόδων έρευνας. Πρέπει να ληφθεί υπόψη πως τα υποκείμενα γενικά δεν ανταποκρίνονται ή απαντούν άμεσα σε ερωτήσεις, οι οποίες θέτουν σε αμφισβήτηση ή σε κίνδυνο το πεδίο στο οποίο έχουν επενδύσει και αναμένουν οφέλη. Πληροφορίες αυτού του τύπου είναι πιθανότερο να εξαχθούν μέσω προσωπικής επαφής, κατά τη συνέντευξη με ένα έμπειρο και εκπαιδευμένο συνεντευκτή¹⁰.

Όσον αφορά τα ερωτήματα που συχνά τίθενται σε σχέση με την εγκυρότητα των ποιοτικών προσεγγίσεων και τη δυνατότητα διατύπωσης εκτεταμένων παρατηρήσεων και συμπερασμάτων, επειδή δεν μπορούν να επιστρατευτούν οι στατιστικές διαδικασίες, οι οποίες παραδοσιακά θεμελιώνουν την εγκυρότητα των επιστημονικών ερευνών, είναι ανάγκη να τονίσουμε ότι απλώς εφαρμόζονται διαφορετικά κριτήρια ελέγχου. Σε αυτά περιλαμβάνονται διαδικασίες ελέγχου της αξιοπιστίας των υποκειμένων της έρευνας με δεύτερες συνεντεύξεις, διασταύρωση των πληροφοριών που παρέχουν μέσα από άλλες πηγές, καθορισμός της θέσης τους στο υπό εξέταση πεδίο, μελέτη του έργου τους, στην περίπτωση που είναι διανοούμενοι ή δημοσιογράφοι, κλπ. (Strauss 1987, Corbin, Strauss 1990, 1994).

Γενικότερα, όμως, η συγκέντρωση πληροφοριών και η εξαγωγή συμπερασμάτων μέσω ποιοτικών μεθόδων δεν στηρίζεται στην παράθεση των απόψεων ενός αριθμού υποκειμένων, αλλά οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται εκλαμβάνονται ως αντίληψη – ανάγνωση μιας όψης της πραγματικότη-

τας, με την έννοια της ευρύτερα διαδεδομένης κοινωνικής αναπαράστασης σε ό,τι αφορά το υπό εξέταση πρόβλημα, η οποία διαπερνά ένα πεδίο ή ακόμα και ολόκληρο το κοινωνικό σώμα. Και επειδή ακριβώς τα θέματα που εξετάζουμε στο παρόν αφορούν κατά ένα σημαντικό μέρος ηθικά διλήμματα, οι επιλογές των υπό εξέταση υποκειμένων δεν μπορούν να θεωρηθούν αποκλειστικά δικές τους αλλά μέρος του κοινού εμπειρικού, γνωσιακού ή συναισθηματικού φορτίου. Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, πιστεύουμε ότι η ποιοτική έρευνα εξασφαλίζει τη δυνατότητα της διατύπωσης ερωτημάτων που μπορούν να εμπλουτίσουν το φάσμα των ερευνητικών υποθέσεων. Οι υποθέσεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σε ποσοτικές έρευνες.

Στην παρούσα έρευνα ακολουθήθηκε η μέθοδος των βιογραφικών συνεντεύξεων (αφηγήσεων ζωής). Η βιογραφική προσέγγιση προσφέρεται για μικρο-κοινωνιολογική έρευνα και παρέχει ισχυρά εργαλεία για τη σε βάθος λεπτομερή ανάλυση όχι μόνο μεμονωμένων περιπτώσεων, αλλά και ευρύτερων κοινωνικών φαινομένων και ζητημάτων όπως η κοινωνική οργάνωση, η λειτουργία των θεσμών, το αξιακό σύστημα μιας ομάδας ανθρώπων κ.ο.κ. Οι βιογραφικές συνεντεύξεις μπορούν να αποκαλύψουν τον τρόπο ανάγνωσης και τις επιρροές των συμβολικών και μη-κοινωνικών συγκροτήσεων, των κοινωνικών οργανώσεων και των συνθηκών αλλαγής ή αδράνειας στα μέλη των κοινωνιών.

Η κοινωνική αλλαγή μπορεί να γίνει απόλυτα κατανοητή με τις βιογραφικές συνεντεύξεις. Οι ρόλοι και οι συνθήκες ζωής των υποκειμένων των συνεντεύξεων δίνουν κρίσιμες πληροφορίες για την κοινωνική οργάνωση και δομή (Alheit et al 1994). Οι συνεντεύξεις μπορούν να μας βοηθήσουν στη συγκρότηση κάποιου ευρύτερου βιογραφικού χάρτη, έχοντας υπόψη ότι τα περισσότερα μέλη των σύγχρονων κοινωνικών σχηματισμών είναι υποχρεωμένα να ακολουθήσουν λίγο-πολύ τις ίδιες ή πολύ παρόμοιες φάσεις κατά τη διάρκεια του βίου τους. Κοινωνικοποίηση στην οικογένεια, κοινή τυπική εκπαίδευση, συγκρότηση οικογένειας, επαγγελματική τροχιά, σύνταξη. Ειδικά, επαγγελματικές ομάδες, όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι στη χώρα μας, έχουν σχετικά πιο προβλέψιμη τροχιά ζωής, σε σύγκριση με άλλες ομάδες όπως είναι οι αθλητές ή οι έμποροι (Schuller 1994).

Προφανώς, η τυποποίηση της τροχιάς ζωής είναι ένα θεωρητικό κατασκεύασμα, εφόσον δεν δεχόμαστε σιδηρούς νόμους και κανόνες που ρυθμίζουν τη ζωή των υποκειμένων. Το άτομο είναι υποχρεωμένο να ξεκινά και να διοχετεύει τη δράση του στα εκμαγεία των κοινωνικών δομών και στη βάση των θεσμών. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να αντιδράσει ή και να

επιηρεάσει λίγο ή πολύ το σχήμα και τη χωρητικότητα αυτών των εκμαγείων της ανθρωπίνης κοινωνίας.

Το θεωρητικό-ερμηνευτικό πλαίσιο της έρευνας στο ΔΕΠ συγκροτήθηκε μέσω της εισόδου στο φυσικό χώρο των υπό εξέταση υποκειμένων (*social grounded theory building*)¹¹ – στον οποίο ανήκουν και οι ίδιοι οι ερευνητές – και στη συνέχεια επιχειρήθηκε η σύνδεσή του με τη βιβλιογραφία. Αναλυτικότερα, στην προσπάθεια συγκέντρωσης πληροφοριών βασιστήκαμε αρχικά σε συζητήσεις με μεταπτυχιακούς φοιτητές (κυρίως υποψήφιους διδάκτορες) διαφόρων τμημάτων και κλάδων, οι οποίες μας αποκάλυψαν για πρώτη φορά την κατάσταση στα ελληνικά πανεπιστήμια, η οποία παρά τις φυσιολογικές υπερβολές ή τις εξιδανικεύσεις των υποκειμένων, δεν παρουσιάστηκε καθόλου ικανοποιητική. Με παράλληλη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προχωρήσαμε στις επόμενες φάσεις της έρευνας. Το βασικό σώμα των πληροφοριών προέρχεται από μαγνητοφωνημένες διηγήσεις ζωής από μέλη ΔΕΠ. Η επιλογή των μελών ΔΕΠ, κυρίως αγνώστων στους συνεντευκτές, έλαβε υπόψη το φύλο, τον επιστημονικό κλάδο και το πανεπιστημιακό ίδρυμα στο οποίο υπηρετούσαν, αλλά και αντικειμενικά στοιχεία της πανεπιστημιακής τους καριέρας (τροχιά, θέση στην ιεραρχία, συγγραφικό έργο). Η προσέγγιση των πανεπιστημιακών αυτών έγινε κυρίως μέσω τρίτων ατόμων που ήταν σε θέση να τους πλησιάσουν και να διερευνήσουν το κατά πόσο ήταν διατεθειμένοι να μιλήσουν για την κατάσταση στο πανεπιστήμιο. Οι διηγήσεις ζωής προτιμήθηκαν από τη δομημένη συνέντευξη. Απλώς προσπαθήσαμε με έμμεσο τρόπο να φέρουμε τη συζήτηση προς και γύρω από το πανεπιστήμιο, πράγμα που ήταν σχετικά εύκολο σε σχέση με τα μέλη ΔΕΠ. Ουσιαστικά προσπαθήσαμε να αφήσουμε τα υποκείμενα να προχωρήσουν σε δικές τους ταξινομήσεις, ορισμό προβλημάτων και πλεονεκτημάτων, με στόχο την καταγραφή των ιεραρχήσεων ή / και των προτεραιοτήτων, όπως επίσης και των σημείων στα οποία έδιναν ή δεν έδιναν έμφαση, σε σχέση με τα προβλήματα στο πανεπιστήμιο, τα οποία δεν επιχείρησαν να υποβαθμίσουν ή να αρνηθούν. Στο τέλος μόνο των συνεντεύξεων υποβλήθηκαν ερωτήσεις, και μόνο στις περιπτώσεις που τα υποκείμενα απέφευγαν να θέσουν έστω και εμμέσως τα αντικείμενα της έρευνας, η χρησιμοποιούσαν *clichés*.

Προχωρήσαμε στις διατυπώσεις των προβλημάτων όπως σκιαγραφήθηκαν από τα υποκείμενα, εμπλουτίζοντας τα ερωτήματα και τις προσπάθειες ερμηνείας κατά την εξέλιξη της έρευνας με διαδοχικές κωδικοποιήσεις των πληροφοριών, με στόχο την επιλογή των πληροφοριών εκείνων που ήταν πλησιέστερα στις ανάγκες της έρευνας (Αστρινάκης 1998).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι εκτός από έναν καθηγητή της ιατρικής, κανένα άτομο απ' αυτά που κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα δεν προσπάθησε να ανασκευάσει ή περιόσσοτερο να αρνηθεί ορισμένες – ομολογουμένως πολύ αρνητικές για το ΔΕΠ – δηλώσεις, για τις οποίες ζητήθηκε σχολιασμός. Επίσης, τα μέλη ΔΕΠ τα οποία δέχτηκαν να μιλήσουν δεν φάνηκε να προσπάθησαν να υποβαθμίσουν ή να αποκρύψουν τις διαστάσεις των πραγμάτων, με εξαίρεση ίσως φαινόμενα σεξισμού και σεξουαλικής παρενόχλησης. Όπως υποστηρίζουμε παρακάτω, αυτό καταδεικνύει το μεγάλο βαθμό φυσικοποίησης (με την έννοια της αποδοχής) της τρέχουσας κατάστασης και της λογικής της, στη σύγχρονη πανεπιστημιακή κοινότητα (Bourdieu 1996).

Θεωρούμε ότι ο υψηλός βαθμός φυσικοποίησης συντέλεσε στη σχετική ευκολία, αλλά και στην προθυμία την οποία συναντήσαμε. Και παρά το ότι, σύμφωνα με τον *Pierre Bourdieu* (οπ. π.) καμιά ομάδα δεν βλέπει με καλό μάτι αυτούς που αναλαμβάνουν το έργο να αποκαλύψουν πληροφορίες και υλικό σε σχέση με αυτήν¹², δεν αντιμετωπίσαμε ιδιαίτερα προβλήματα. Μόνο ο προαναφερόμενος καθηγητής της Ιατρικής παρουσίασε την κατάσταση στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών ομαλή, χωρίς κανένα πρόβλημα συνεργασίας μεταξύ των μελών ΔΕΠ του τμήματός του, αρνούμενος να κοινοποιήσει *en diximw ta en oikw*.

Πραγματολογικό υλικό

Ένας μεγάλος αριθμός των διδασκόντων υιοθετεί πρακτικές λειτουργίας, οι οποίες δεν βρίσκονται και τόσο κοντά στις ευρύτερα αποδεκτές κοινωνικές αναπαραστάσεις για τους σύγχρονους σοφούς και τους τρόπους και χώρους άσκησης του επαγγέλματός τους (Kennedy 1997, Weber x.x). Η μη ικανοποιητική συμπεριφορά των πανεπιστημιακών εμφανίζεται, σύμφωνα με το υλικό των συνεντεύξεων που διενεργήσαμε, ανεξαρτήτως επιστημονικού κλάδου ή γεωγραφικού χώρου. Φαίνεται ότι το παιγνίδι παίζεται με κάποιους κανόνες οι οποίοι, παρά το ότι δεν γίνονται αποδεκτοί από τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας *in toto*, κυριαρχούν και αναπαράγουν το πλαίσιο λειτουργίας των ΑΕΙ.

Κωδικοποιώντας τις πληροφορίες που συγκεντρώσαμε, καταλήγουμε στις παρακάτω παρατηρήσεις σε σχέση με τη συμπεριφορά των ελλήνων πανεπιστημιακών:

Σημαντικός αριθμός των διδασκόντων αδυνατεί να αντεπεξέλθει στις

απαιτήσεις του διδακτικού - ερευνητικού έργου. Αυτό αποδίδεται από τα υποκείμενα των συνεντεύξεων κυρίως στη μη-καταλληλότητα, σε σχέση με την επαγγελματική ηθική και τον επιστημονικό εξοπλισμό των απόμων που εκλέγονται – προσλαμβάνονται για το συγκεκριμένο έργο¹³:

[... προϋποθέτει ότι το κάθε μέλος, θα έχει αυτοσεβασμό, θα έχει δηλαδή ήθος ποιότητας και επιπέδου αναγκαίου τουλάχιστον σε μίνιμουμ κατάσταση] αναπληρώτρια

[... δεν θέλουν ανθρώπους ικανούς. Όλοι αυτοί που είναι αναπληρωτές. Όλοι αυτοί ... που βρίσκονται γύρω στα 50, όλοι αυτοί δεν θέλουν να δούνε καλό καινούργιο επιστήμονα. Να μην υπάρχει αντίπαλος μέσα στο πανεπιστήμιο. Δεν έχει καμία σημασία αν οι ίδιοι είναι καλοί επιστήμονες ή όχι. Δεν θέλουν αντίπαλο, δεν θέλουν άνθρωπο καλό, δεν θέλουν ανταγωνιστή, να φύγει εξάπαντος, να μην υπάρχει,] αναπληρώτρια

[Αυτοί οι άνθρωποι φεύγουν, κάνουν τις δουλειές τους και έχουν σαν πάρεργο το πανεπιστήμιο. Φροντίζουν να την (τη θέση στο πανεπιστήμιο) κρατούν με νύχια και με δόντια.] λεκτόρισσα

[σπανίως τον πολύ καλό θα τον φέρουνε σε μεγάλες βαθμίδες, τον πολύ καλό θα τον φέρουνε σε χαμηλότερες βαθμίδες, ο οποίος ή θα μείνει στις μικρότερες, ή θα ακολουθήσει τα πρότυπα που τον έχουνε φτιάξει για να πάει στις παραπάνω, ή θα είναι από τις λίγες φωνές – και στη δική μας τη σχολή – αλλά πολύ λίγες, τις μειοψηφίες οι οποίες θα λένε μεν αυτά και θα ακούς αυτό που ακούμε εμείς που έχουμε ακούσει από τους δικούς μας καθηγητές ότι, δεν πειράζει μπορεί στη συνέλευση να μου τα είπατε, μπορεί στη συνέλευση να με κολλήσατε στον τοίχο, κάνετε μια ομαδική ψυχοθεραπεία] αναπληρωτής

Για μια σειρά λόγων οι εκλογές του ΔΕΠ γίνονται με κριτήρια τα οποία τις περισσότερες φορές απέχουν από τις ερευνητικές και διδακτικές ανάγκες των τμημάτων:

[... τέλειωσε αυτό, ξανάβαλα δεύτερη φορά, είχα κι' εκεί ορισμένες ατασθαλίες οι οποίες είχανε κομματικά ή αν θέλετε άλλα κριτήρια...] αναπληρώτρια

[Κάπως έτσι γίνεται, αυτό είναι ένα παράδειγμα που επαναλαμβάνεται και το ερώτημα μπαίνει λοιπόν τώρα ποιος έχει τον περισσότερο κόσμο μαζί του – και τον πολύ κόσμο – όχι όποιος σκέφτεται σωστά αυτό είναι το απογοητευτικό τελικά, αν συζητάγαμε όλοι μαζί, όλους όσους έχω εγώ, 25 είμαστε εκεί επάνω, μη σου πω ότι θα συμφωνάγαμε και οι 25 όταν μπει όμως

το θέμα, ναι αλλά αυτόν που θα κρίνουμε τώρα δεν είναι ρε παιδί μου, δεν έχει προσόντα, δεν έχει ήθος, οι 24 άντε 23 θα πούνε άντε τον κρίνουμε και οι ίδιοι που είχαμε τις ίδιες αρχές όταν συζητάγαμε παρεϊστικά δεν θα τις έχουν διότι ο αρχηγός ο οποίος ας πούμε έχει τα ηνία και ο οποίος σύμφωνα με το νόμο όφειλε να μην τα έχει. Οι πανεπιστημιακοί σήμερα ξέρουμε δεν υπάρχει απόλυτη εξουσία, όμως σήμερα έχουμε ξαναγυρίσει στην απόλυτη εξουσία.] αναπληρωτής

[Είδα εκλογή καθηγητή για να διδάξει Ευρωπαϊκή πολιτική και συγκριτικά συστήματα τοπικής αυτοδιοίκησης ο οποίος δεν ξέρει ΚΑΜΙΑ ξένη γλώσσα (βαθμίδα επίκουρου). Άλλος εκλέχτηκε σε θέση πρωτοβάθμιου στο αντικείμενο 'Πολιτική θεωρία' ενώ δεν είχε ποτέ διδάξει ούτε ένα μάθημα που να σχετίζεται με την Πολιτική Επιστήμη. Το διδακτορικό του για παράδειγμα είχε θέμα 'Η γλώσσα της τραγωδίας'! Επίσης προκηρύσσονται θέσεις σε αντικείμενα άσχετα των αναγκών του Τμήματος: Αγροτική Ανάπτυξη και έτσι ο συγκεκριμένος επίκουρος που εκλέχτηκε διδάσκει μόνο ένα μάθημα αγροτικά και όλα τα άλλα είναι γενικής παιδείας !] επίκουρος

Σημαντικός αριθμός αυτών των αποφάσεων λαμβάνεται στη βάση αμοιβαίων συμφωνιών και αλληλοεξυπηρετήσεων μεταξύ κάποιων εκλεκτόρων¹⁴. Σε πολλά τμήματα είναι συνηθισμένο φαινόμενο η σύγκρουση μεταξύ ομάδων, οι οποίες είτε προϋπάρχουν, είτε σχηματίζονται *ad hoc* με στόχο τη διατήρηση ή την αλλαγή της δομής της εξουσίας:

[...όταν βάσανε τους φοιτητές στην αρχή να εκλέγουνε τους καθηγητές όταν αυτές ήταν καθαρά πελατειακές σχέσεις του ΠΠΠΠ (πολιτικό κόμμα) κομματικοποιημένοι. Άλλο πράγμα που δεν έχει σχέση με το πανεπιστήμιο. Άλλη φρίκη αυτή. Ένα αυτό που έγινε τότε, το καθένα είναι στην εποχή του βέβαια. Αυτά πρέπει ν' αναφερθούνε. Οι αλλαγές που γίνονται στο πλαίσιο και στις δομές του πανεπιστημίου είναι ανάλογα με τη χρονική περίοδο.

.... ήταν άνθρωποι του ΣΣΣΣ (πολιτικό κόμμα) και λόγω ΣΣΣΣ έχουν καταλάβει όλα τα πανεπιστήμια. Κάνουν ένα διδακτορικό, όπως αυτή η Σ. Όλοι αυτοί, λόγω της πολιτικής τους δραστηριότητας, επειδή ήταν στελέχη του φοιτητικού κινήματος και στη μεταπολίτευση ξαφνικά όλοι αυτοί γίνανε καθηγητές σήμερα, είναι ασύλληπτο. Έχουμε ξεφύγει πια από το θέμα πολιτικής έγκλισης. Είναι πια καθαρά θέμα παρέας.] αναπληρωτής

[Μετείχα στην επιτροπή την εισηγητική ανθράκων όταν γίνανε λέκτορες ή επίκουροι. Αυτοί, αυτή τη στιγμή, είναι πρώτη βαθμίδα κι εμένα εκκρεμεί η εξέλιξή μου.... Εμένα όμως δεν με θέλει το περιβάλλον, δεν με θέλουν οι

πρώτες βαθμίδες, δεν με θέλουν στο σύνολο, γιατί κάποιοι δημιουργούν ομάδες, κάποιον κι εγώ μπορεί να μπλοκάρω λύσεις που δεν είναι σύννομες. Από την άλλη, υπάρχει και αυτή η απουσία ήθους με ό,τι συνεπάγεται αυτό, ας μην κάνω καταδύσεις τώρα. Γνωρίζω πανεπιστήμια που συνάδελφοί μου έχουν υποστεί πολύ περισσότερα πράγματα] αναπληρώτρια

[... ξέρω περίπτωση κάποιου που ήθελε να πάρει όλους τους άχρηστους, να πάρει π.χ. τη γαλλικού να γίνει ξαφνικά λέκτορας σε μας για να μπορέσει, επειδή δεν έχει καμία βάση στη γενική συνέλευση και θέλει να μπορεί να έχει και λίγη εξουσία και δεν μπορεί να την ασκήσει γιατί κανείς δεν τον θέλει, -είναι αναπληρωτής αυτός τώρα- προσπαθεί να βάλει άχρηστους μέσα, μικρό-βαθμους, για να μπορεί να τους έχει τον χειριού του. Δεν μπορεί βέβαια γιατί τα κουνιά δεν βγαίνουν, αλλά αυτός προσπαθεί. Ο ανίκανος προσπαθεί να στηρίξει τη βάση του με άσχετους γιατί αν ήταν σχετικοί δεν θα υποστήριζαν αυτόν. Θέλει να γίνει διευθυντής, πρόεδρος τμήματος, θέλει να πάρει αποφάσεις πάνω σε διάφορα θέματα για να περάσει το δικό του. Κάνει καθαρά πολιτική εξουσίας] αναπληρώτρια

[Συναλλαγές συνέχεια. Να σας πω μια περίπτωση που θα γίνει τώρα: υπέβαλε τα χαρτιά του κάποιος για αναπληρωτής: έξω, μέσα, διδακτικό έργο, συγγραφικό έργο, βιβλία, δεν υπάρχει τίποτα για να τον σταματήσεις. Μετά την αίτησή του για τη θέση τον κάλεσε ένας μεγάλος καθηγητής και του είπε: κοίταξε να δεις εμείς θα βάλουμε απ' έξω τον τάδε και εσύ να αποσύρεις.] λεκτόρσις

Η θέση που εκτιμάται ότι θα λάβει το νέο μέλος στις (πιθανές) συγκρούσεις του τμήματος είναι ένα κριτήριο το οποίο συχνά παίζει σημαντικό ρόλο στις εκλογές νέων μελών ΔΕΠ.

[... όταν εγώ δεν έχω ανέλθει κατ' αξία, είμαι πάρα πολύ επιρρεπής και ενάλωτος και θα δημιουργήσω ομάδες που θα συνεχίσουν να με στηρίζουν γιατί δεν νοιώθω αντεξούσιος και ασφαλής, άρα το έχω ανάγκη, άρα είμαι επιρρεπής στην ομαδοποίηση και - θα επιτρέψετε την έκφραση- στο κύκλωμα. Απ' την άλλη μεριά φοβάμαι τον πολύ ικανό, ενώ ο άνθρωπος που έχει αξία επιδιώκει να έχει δίπλα του, στον χώρο της δουλειάς του, ανθρώπους ίσης αξίας γιατί τότε και ο ίδιος καταξιώνεται περισσότερο και η δουλειά η δικιά του προχωρεί περαιτέρω] αναπληρώτρια

Η ανεπάρκεια των διδασκόντων επίσης αποδίδεται σε κενά νόμου και γενικότερα στο ανεπαρκές θεσμικό πλαίσιο το οποίο σε πολλές περιπτώσεις ευνοεί την ερμηνεία των νόμων και των ρυθμίσεων 'κατά το δοκούν'.

[Όσο για το πρώτο θέμα των εκλογών κι εκεί έχω παρατηρήσει ότι στο θέμα της εσωτερικής καριέρας ορισμένων, το οποίο θεωρώ λάθος του υπάρχοντος νόμου, ότι συνάδελφοι με τους οποίους συγχρωτιζόμαστε για πολύ χρόνο, είμαστε εμείς οι ίδιοι που θα τους κρίνουμε ή θα μας κρίνουν. Εγώ έχω κάνει σπουδές στη Γερμανία, έχω ζήσει 20 χρόνια εκεί και έχω πάντα την επαφή. Εκεί υπάρχει ένας νόμος που λέει ότι δεν εκλέγονται ποτέ στο ίδιο πανεπιστήμιο, ο οποίος νόμος πολλές φορές ήταν και σκληρός και άδικος και ήμουν κι εγώ θύμα αυτού του νόμου, δηλαδή δεν βρήκα θέση τότε στη δεκαετία του 80 και ήρθα εδώ που βρήκα. Απ' την άλλη όμως οι κριτές είναι πάντα εξαιρετικοί. Θα μου πείτε σε μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα, όπου γνωρίζομαστε όλοι μεταξύ μας, κάπου είναι σχετικό, αλλά δεν είναι και αμελητέο, δεν υπάρχει η αποστασιοποίηση. Υπάρχει αυτός ο παράγων που εγώ τον έχω καταγγείλει και μέσα σε συνελεύσεις επανειλημμένα. Κάτι άλλο που μ' ενοχλεί είναι ότι οι ψηφοφορίες αυτές γίνονται ονομαστικά κι όχι ανώνυμα. Και μου είπαν κάποιοι ότι είναι αναξιοπρεπές για έναν επιστήμονα να μη ψηφίζει ονομαστικά. Και τους είπα εγώ ότι είναι ωραίο όταν βρισκόμαστε σε μια ιδεώδη κοινωνία με καλούς ανθρώπους. Γιατί γίνονται οι ψηφοφορίες οι πολιτικές κρυφά; Κι εκεί ισχύει το ίδιο επιχείρημα: να έχεις το σθένος να πεις δημοσίως τη γνώμη σου. Γιατί δηλαδή; Από εκεί και πέρα δημιουργούνται καταστάσεις πελατειακές όπως σ' όλα στην Ελλάδα, όπου βέβαια υπάρχουν ορισμένοι που είναι τόσο καλοί και αξιοκρατικοί που δεν δημιουργούν κανένα πρόβλημα, υπάρχουν όμως άλλοι που δεν είναι σίγουρο ότι θ' άξιζε τον κόπο ν' αναβαθμιστούν και είναι οι ίδιοι που προσπαθούν να μεθοδεύσουν και να φτιάξουν ένα lobby με συναδέλφους απ' το ίδιο ή διαφορετικό τμήμα και φτάνουν σε ορισμένες περιπτώσεις ώστε να κινητοποιήσουν και πολιτικούς παράγοντες (π.χ. παίρνει εμένα ο τάδε πολιτικός και μου λέει: πρόσχε τον τάδε, είναι καλό παιδί κ.λ.π.) Έχουνε γίνει αυτά.] καθηγητής

[Να το πω τώρα, μη δε το πω μετά, αυτό που είναι το δικό μου απαύγασμα για την όλη ιστορία των εξελίξεων και γιατί πιστεύω πια οι εξελίξεις δε μπορούν να γίνουν αξιοκρατικά με το παρόν θεσμικό πλαίσιο διότι από τη στιγμή που δεν σε κρίνω αξιοκρατικά και οι ίδιοι οι κριτές σου δεν έχουν επιλεγεί αξιοκρατικά, τότε κάνεις συμμαχίες...πρέπει ν' αλλάξει το θεσμικό πλαίσιο, πρέπει να μπουν δικλίδες για τον ίδιο τρόπο που όταν γίνονται εξετάσεις είτε του ΔΙΚΑΤΣΑ, είτε πτυχιακών, την ώρα που πας να εξετάσεις έρχεται μια ομάδα συναδέλφων με καινούργια χαρτάκια ο καθένας και γράφει σ' ένα καινούργιο κατάλογο ο καθένας ποιους θα περάσεις, δεν έχει νόημα να μην τους εξυπηρετήσεις, γιατί θα είσαι εσύ μια μονάδα. Αυτό που

θα σε διευκόλυνε όμως κι εσένα να μην κάνεις αυτό που δε θες να κάνεις είναι ο θεσμός.. δηλαδή εάν ο θεσμός το απέκλειε να κάνεις τη χάρη στο φίλο σου, τον κολλητό είχε λήξει το θέμα. Διότι αν εσύ είσαι κολλητός μου, σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου δεν υπάρχει κολλητός που θα εξαχθεί πάνω απ' αυτά· αυτοί οι οποίοι υπήρξαν ήρωες αυτού του είδους στην ιστορία είχαν και όση τρέλας, δηλαδή φυσιολογικοί άνθρωποι οι οποίοι να μην εξυπηρετήσουν τον πολύ φίλο τους δεν νομίζω ότι υπάρχουν – οι θεσμοί όμως μπορεί να σε απαλλάξουν απ' αυτήν την ιστορία, δηλαδή ένας θεσμός ο οποίος δεν θα μου επέτρεπε εμένα για τον α ή το β. Το ποιος θα είναι ο θεσμός αυτή την απάντηση δεν θα τη δώσω....] αναπληρωτής

Τα προβλήματα αυξάνονται γενικότερα εξαιτίας των χαμηλών αποδοχών του ΔΕΠ, οι οποίες δεν επιτρέπουν πλήρη ερευνητική δραστηριότητα, εξοπλισμό και αγορά έντυπου ή ηλεκτρονικού υλικού, ούτε καλύπτουν γενικότερες δαπάνες για συναντήσεις και συνεργασίες στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Αντίθετα, συχνά παρατηρείται μια αρκετά μεγάλη χρονική καθυστέρηση στην καταβολή των μισθών, η οποία γίνεται αποδεκτή στη βάση της ασυνέπειας του ελληνικού δημοσίου, αλλά και εξ αιτίας της προσπάθειας των συμβασιούχων να μη φέρουν σε δύσκολη θέση τους φερόμενους ως ευεργέτες τους.

Οι παρατηρήσεις των υποκειμένων αφορούν όλα τα τμήματα, σε ανθρωπιστικούς και θετικούς κλάδους.

Κατά την ανάγνωση των συνεντεύξεων, συναντούμε το φαινόμενο της ιδιοποίησης της εργασίας των νεώτερων μελών ΔΕΠ, και πολύ περισσότερο των μεταπτυχιακών φοιτητών. Σε ορισμένα τμήματα, θετικής κυρίως κατεύθυνσης, οι διδάσκοντες φέρονται να αναπτύσσουν ευρύτατες πελατειακές σχέσεις στο πλαίσιο της προετοιμασίας ανακοινώσεων και διεξαγωγής ερευνητικών προγραμμάτων. Αναφέρονται περιπτώσεις διδασκόντων με διεθνή παρουσία, οι οποίοι υποχρεώνουν τους μεταπτυχιακούς φοιτητές τους να εργάζονται πέραν των ορίων των τυπικών υποχρεώσεών τους. Βέβαια ορισμένοι διδάσκοντες επιρρίπτουν την ευθύνη κυρίως στους ίδιους τους φοιτητές, οι οποίοι όμως είναι αναγκασμένοι να ενδώσουν, επειδή οι υιοθετούμενες πρακτικές ορισμένων μελών ΔΕΠ, φέρεται ορισμένες φορές να αγγίζουν τα όρια του εκβιασμού.

[Επίσης ξέρουν ποιος καθηγητής τους δίνει κίνητρα. Τα ωθεί στη βιβλιογραφία, τα ωθεί στην έρευνα. Δεν τα εκμεταλλεύεται. Δεν τα βάζει να του κάνουν μεταφράσεις για να τα γράψει αυτός σ' ένα βιβλίο, κι αυτές οι μετα-

φράσεις να είναι κάτι σαν εργασία. Αυτό γίνεται πάρα πολύ συχνά.] αναπληρώτρια

[Μπαίνεις σ' ένα πρόγραμμα, βάζεις σαράντα ανθρώπους εκεί μέσα και κάπου τα βολεύεις ούτως ώστε να επωφεληθείς κι εσύ. Βάζεις νεώτερους να δουλεύουν εκεί μέσα και μετά τους έχεις τον χειριού σου άμα θέλουν να βάλουν υποψηφιότητα ή τους τάξεις ότι θα τους βοηθήσεις ν' ανέβουν, αλλά αυτοί σου κάνουν τη δουλειά μέσα στο πρόγραμμα. Αυτά γίνονται.] καθηγήτης

[Για ορισμένα απ' αυτά τα φαινόμενα φταίνε οι φοιτητές, πάνε γυρεύοντας... πάνε γυρεύοντας.... κατά τα άλλα είναι πραγματική εκμετάλλευση. Εσύ θα κάνεις αυτό και εγώ θα σου δώσω εκείνο, θα σε βοηθήσω.... μετά τρέχα-γύρευε. Δε γίνεται τίποτα τις πιο πολλές φορές, να τον βάλει πού; αφού το ίδιο το υπουργείο δεν προσφέρει θέσεις και το ξέρει αυτό ο καθηγητής, ότι δεν μπορεί να κάνει τίποτα, είναι μια εκμετάλλευση...

ο φοιτητής όταν είναι νέος έχει όρεξη, θέλει να προσφέρει, να εργαστεί, να κάνει μεταπτυχιακά.... και μετά προσπαθεί να μπει και κόβονται τα φτερά του.

... έρχεται λοιπόν ένας νέος εδώ πέρα, τον εκμεταλλεύεται το πανεπιστήμιο, ο καθηγητής δηλαδή για να δουλεύει η έδρα του, το υπουργείο δεν πληρώνει κανένα απ' αυτά τα παιδιά που δουλεύουνε τζάμπα, δεν πληρώνονται κι εμείς διαιωνίζουμε την κατάσταση, που εμείς κανονικά θα ...πρεπε να κλείσουμε τα πανεπιστήμια – όπως έγινε στη Σουηδία αφού δε δουλεύουνε, δε γίνεται τίποτα... δε διορίζεις; δε δουλεύω, δεν έχω προσωπικό και αφετέρου να σταματήσουμε να δεχόμαστε αμισθί όλους αυτούς τους νέους.

..... αυτοί θα κάνουν μεταπτυχιακά, θα κάνουν, θα δείξουν και όταν θα γυρίσουν προσγειώνονται ανώμαλα, εν τω μεταξύ η εκμετάλλευση εξακολουθεί: θέλεις προοπτικές; έλα στο τμήμα άμισθος, μέρα-νύχτα εργάζεσαι πιο σκληρά απ' όλους...] λεκτόρισα

Στο υλικό των συνεντεύξεων γίνεται συχνά μνεία σε σεξιστικές συμπεριφορές, αλλά και σε σεξουαλική παρενόχληση – σε μικρότερο βαθμό. Τα φαινόμενα αυτά αναφέρθηκαν πολύ περισσότερο σε σχέση με τη συμπεριφορά των διδασκόντων στους κλάδους υγείας και μάλιστα στις ιατρικές σχολές.

[Ναι, αλλά και τώρα τα ίδια (προβλήματα) έχουν δημιουργηθεί. Κι εγώ συνέβαλα παρ' όλο που εμένα η θέση μου δεν ήταν να λαμβάνω μέρος επί 24ώρου βάσεως σε συνελεύσεις σε σπίτια και σε συζητήσεις. Εμένα η θέση

μον ήταν να μένω σπίτι μου, να διαβάζω, να προετοιμάζω τα μαθήματα και να πηγαίνω στη βιβλιοθήκη. Μου σπαταλάγανε τις ώρες μου από δω κι από κει έχοντας να κάνω κι ένα σωρό διαδικαστικά (ποιος θ' αγοράσει τα μολύβια, τις κόλλες, ποιος θ' αγοράσει τις κιμωλίες) έτσι έχασα πολύτιμο χρόνο ενώ είχα συγχρόνως πάρα-πάρα πολλά μαθήματα.] λεκτόρισσα

[Ότι υπάρχει, υπάρχει. Δεν το συζητάμε ότι δεν υπάρχει, όχι όμως με την έννοια ότι θα την αναγκάσει απλά... θα την επιλέξει όμως να μείνει κοντά του (προφανώς ως βοηθός, μεταπτυχιακή υπότροφος, κλπ)... εκεί ... αυτό ναι, ασυζητητί, θα επιλέξει αυτή που τον βολεύει, δεν ξέρουμε τι θα κάνει, τι σκοπεύει να κάνει και τι θα κατορθώσει να κάνει.. έτσι, αλλά εδώ στο σημείο αυτό εγώ δεν θα κατέκρινα έναν ο οποίος μεταξύ μιας άσχημης και μιας ωραίας θα προτιμούσε την ωραία αν ήταν ισόβαθμες, άντε και λίγο μικρή η διαφορά... εκεί βέβαια που θα τον κατέκρινα άμα η άσχημη πραγματικά άξιζε τον κόπο και η όμορφη ήτανε ... μην το υποτιμάμε το παρουσιαστικό, εντάξει; στο κάτω – κάτω στον χώρο που θέλει να ζει ο καθένας τον ενδιαφέρει... με την προϋπόθεση πάντα ότι αυτή που διαλέγει να μην είναι του τελευταίου επιπέδου – αυτό δεν το συζητάμε] αναπληρωτής

Τα υποκείμενα των συνεντεύξεων αναφέρονται στην προσπάθεια των μελών ΔΕΠ να εξασφαλίσουν χρήματα είτε για έρευνα είτε για τις προσωπικές τους ανάγκες. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στον περιορισμό της επιστημονικής αυτονομίας και της ανεξαρτησίας των διδασκόντων, οι οποίοι αναγκάζονται να καταφεύγουν σε διάφορους τρόπους εξασφάλισης χρημάτων, συχνά, παραβαίνοντας ηθικές αρχές και κανονισμούς. Αναφέρονται επίσης στις προσπάθειες ορισμένων μελών ΔΕΠ να συγκεντρώσουν χρήματα για να αποζημιωθούν για τα διαφυγόντα κέρδη του παρελθόντος.

[αφού όλα είναι χάγια, τουλάχιστον ας βγάλουμε κανένα φράγκο, όποτε οι άνθρωποι εμπλέκονται σ ένα σωρό ερευνητικά προγράμματα τα οποία δεν τους ενδιαφέρουν με την πραγματική έννοια... Έτσι δεν τους ενδιαφέρουν, άρα κάνουν, ικανοποιούν ένα σωρό περίεργα ενδιαμέσα αιτήματα φορέων μυστήριων του τύπου να κάνουμε έρευνα για τους τσιγγάνους, για την ανεργία για το AIDS και όλα αυτά, μπαίνουνε λοιπόν με το STATUS του πανεπιστημιακού, κάνουν έρευνα που δεν τους ενδιαφέρει, την κάνουν με τρόπο... πολλές φορές χωρίς φαντασία, και διάφορα, ξέρεις τώρα, είσαι στο χώρο κι εσύ, με το πρόσχημα έλα ρε παιδί μου, τόσα λεφτά δίνονται να πάρουμε κι εμείς κάτι και θα έχουμε και καμιά δημοσίευση] επίκουρος.

Παίζονται χοντρά λεφτά. Χοντρά λεφτά. Άλλος που δεν δουλεύει και

χρησιμοποιεί τον τίτλο του βγάζει πάρα πολλά λεφτά. Υπάρχουν άνθρωποι που τους δίνεται η δυνατότητα να μην εργάζονται στην Ελλάδα μόνιμα, αλλά να έχουν σχέσεις εργασίας με οργανισμούς εκτός Ελλάδας. Η άλλη περίπτωση είναι το οικονομικό συμφέρον. Δεν κάνουν πίσω όταν υπάρχουν χρήματα.] λεκτόρισα

[Αυτό όμως που σίγουρα έχει υποπέσει στην αντίληψή μας, και όχι μόνο εμένα, είναι ότι υπάρχει χρηματισμός!

... υπάρχει ο χρηματισμός και κατά καιρούς άμεσα από τους ίδιους τους φοιτητές. Δηλαδή έχω ακούσει από φοιτητές που γίνανε γιατροί, εξάλλου πολλοί έρχονται στα ιατρεία μας και παρακολουθούν για λίγο καιρό, ακούμε ότι οι τάδε και οι τάδε, εκεί για να περάσεις θέλει να κάνεις εκείνο ή το άλλο... εγώ θυμάμαι μια φορά έχοντας ετοιμάσει τα θέματα... τη μέρα των εξετάσεων – γίνονται με ερωτήσεις, τους βάζουμε τριάντα – σαράντα ερωτήσεις – ενώ δεν είχαν πάρει τα φωτοτυπημένα θέματα στα χέρια τους, βλέπω κάτω απ' το γραφείο μου τα θέματα με μια υποσημείωση ότι τα θέματα έχουν ήδη δοθεί και όταν τελικά μπήκα στο αμφιθέατρο με αλλαγμένα τα θέματα οι μισοί έφυγαν δίνοντας λευκή κόλλα. Αυτό σημαίνει ότι κάποιοι τα πήραν, κάποιοι τα έδωσαν, τώρα ποιος, πού κ.λπ., όχι όμως για πλάκα, γιατί οι κόντρες πρέπει να γίνανε ... γιατί να θυμώσει κάποιος αν τα είχε πάρει, γιατί να το καταγγείλει... τέλος πάντων.

Όπως ξέρω βεβαίως πάλι με τις εξετάσεις από εξωτερικό – αυτό δεν το ξέρω μόνο εγώ, η εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ είχε δημοσιεύσει για τον Δ. τον νυν πρύτανη, τα χε γράψει αβέρτα κουβέρτα. Ο Δ. όμως έγινε πρύτανης μετά απ' όλα αυτά. Για τον Δ. είχαν γράψει συγκεκριμένες (εφημερίδες) και ονόματα, ότι πέρασε ανθρώπους με βεβαιώσεις ότι ήτανε τρελοί, καρκινοπαθείς, τέτοια έχουμε και εμείς. Εμείς έχουμε παιδάκια τα οποία τα πήραμε σαν καρκινοπαθείς και τα 'χουμε βγάλει υγιέστατα από την ... σχολή και δουλεύουνε θαυμάσια. Αν τελικά η ... θεραπεύει τον καρκίνο να το γράψουν οι εφημερίδες να το ξέρουν όλοι, το να ζήσει ο κόσμος είναι μεγάλη υπόθεση.] καθηγητής

Η κραυγαλέα προσπάθεια για άσκηση εξουσίας, συμβολικής και πραγματικής απαντάται σε όλες τις συνεντεύξεις. Αυτό αποδίδεται στη χαμηλή κοινωνική προέλευση ενός μέρους του ΔΕΠ¹⁵, αλλά κυρίως στην βιογραφία των διδασκόντων, οι οποίοι αναγκάστηκαν να υποστούν σε πολλές περιπτώσεις την αυταρχική υπεροψία των ανωτέρων τους. Στο σημείο αυτό γίνεται επανειλημμένα αναφορά στην απαράδεκτη συμπεριφορά των παλαιότερων

μελών του ΔΕΠ, η οποία ωστόσο φαίνεται ότι έχει αφήσει τη σκιά της στη σύγχρονη δομή των σχέσεων του ΔΕΠ.

[‘Ασχημα σε σχέση με τους καθηγητές... η αντιμετώπιση των καθηγητών... δεν αγόραζες το βιβλίο δεν πέραναγες, δεν ήσουνα ξανθιά - επειδή αυτός είχε... επειδή αυτός ήταν λάτρης των Γερμανών και της Αρίας φυλής - κοβόσουνα επειδή ήσουνα μελαχρινή, άντρες - γυναικες κοβόντουσαν. Έπρεπε να γίνουν ξανθοί για να περάσουν το μάθημα της ανατομίας υπήρχε μια αντιμετώπιση πάρα πολύ άσχημη....

δεν είχαμε δικαιώματα, στις εξετάσεις έμπαινες μέσα, σου 'κανε μια ερώτηση, στον πρώτο της εξάδα, δεν ήξερες να απαντήσεις εσύ ο πρώτος, έφευγε όλη η εξάδα, όλη η εξάδα έβγαине έξω χωρίς να εξεταστεί, δεν είχες δικαίωμα να πεις γιατί... τότε έτσι ήτανε.] λεκτόρισσα

[Μπορεί λ.χ. να έχουμε ένα επίκουρο καθηγητή να έχει τεράστιο συγγραφικό και ερευνητικό έργο, να βάζει για αναπληρωτής και να μη τον ψηφίζουν. Δεν δέχονται τρίτους στην κάστα τους. Είναι χ άτομα στη σχολή και θέλουνε να ελέγχουν τα πάντα.

Είναι αυτή η πολιτική. Ακριβώς όπως γίνεται σ' έναν πολιτικό χώρο που έχουμε συμφέροντα που δεν θέλουμε να θιχτούν, με την ίδια λογική και αυτοί (οι πανεπιστημιακοί) δεν θέλουνε να θιχτούν τα συμφέροντά τους και δεν επιτρέπουν σε κανένα να μπει εκεί μέσα... οι αρχές δεν έχουν θέση εδώ!/] λεκτόρισσα

[.....τους μαζεύει η εξουσία. Όπως μαζεύονται σε όλους του πυρήνες της εξουσίας. Πώς μαζεύτηκαν τόσοι φαύλοι, αντιστρέφω την ερώτηση στα κυβερνητικά κλιμάκια; Μεγάλο αφοροδιακό η εξουσία. Βλέπεις το Γ. ας πούμε με το ένα πόδι στον τάφο, ανοησία στην ανοησία, αλλά δεν λέει να φύγει.

Και ποια είναι η τωρινή εξουσία του πανεπιστημιακού, βεβαίως... Ένας ας πούμε γιατρός πανεπιστημιακός έχει την εξουσία - θεραπεύει την εξουσία - θεραπεύοντας την εξουσία, έχεις άμεση πρόσβαση στο νομοσχέδιο ...

Και ο καθηγητής της Θεολογικής σχολής έχει πρόσβαση στη Σύγκλητο, αλλά ας μη μιλάμε τώρα για Θεολογική σχολή... Θεολογική σχολή με το σημερινό μας αρχιεπίσκοπο εξουσία είναι κι' αυτή, μεθαύριο μπορεί να δούμε να εμφανίζονται συμφέροντα κι' εκεί.

Βέβαια είναι και το χρήμα, μόνο η δόξα δεν θα έφτανε για τα τόσα κακά που κάνει η εξουσία.] καθηγητής

[... έχουνε γραφτεί για τις φυλές τις ακαδημαϊκές. Αυτό σίγουρα υπάρχει. Υπάρχει το στοιχείο του σαδισμού, του βασανισμού του άλλου χωρίς αποχρώματα λόγο. Είναι μια συμβολική εξουσία. Εμένα αυτό που μ' εντυπωσιάζει

ιδιαίτερα είναι το πώς αυτοί οι άνθρωποι όταν μπουνέ στο λούκι της εξουσίας και του χρήματος δεν παράγουν πια επιστήμη] καθηγητής

[Απ' ότι έχω μάθει από βιογραφικά, πολλοί προέρχονται από λαϊκά στρώματα, κοπιάσανε, πήγανε σε νυχτερινά σχολεία -εγώ εκτιμώ ιδιαίτερα αυτούς τους ανθρώπους- αλλά φαίνεται ότι αυτό δεν γίνεται χωρίς ν' αφήσει ένα ίχνος, ένα τραύμα, ένα στοιχείο εκδικητικότητας ένα στοιχείο κόμπλεξ απέναντι στους άλλους κι αυτά βγαίνουν μετ' αυτούς στους άλλους κατά κάποιο τρόπο. Είναι ένα στοιχείο που δεν μπορεί να το αρνηθεί κανείς, τους βγαίνει μια αχορταγιά και εξουσιαστική, αλλά και χρηματική. Προσφάτως κάναμε τη διαφοροποίηση, ποιοι είναι αυτοί που τους νοιάζει η εξουσία και τα λεφτά και ποιοι νοιάζονται μόνο για την εξουσία. Αυτοί οι τελευταίοι ήταν φανερό ότι ήταν από πλούσιες οικογένειες, οπότε τους ενδιέφερε μόνο η εξουσία. Οι άλλοι θέλουν να είναι εξουσία για να βρουν λεφτά. Οι άλλοι χρησιμοποιούν τα λεφτά που ενδεχομένως έχουν από τη γυναίκα τους ή από το σπίτι τους για να βρουν και την εξουσία. Υπάρχει ένα... υπάρχουν δύο φετίχ, τα φετίχ του πολιτισμού: εξουσία, χρήμα κ.λπ. όπου αν έχεις το ένα πρέπει να βρεις και τ' άλλο και υπάρχουν περιπτώσεις όπου ακριβώς το (δεν ακούγεται) σύστημα προγραμμάτων της Ευρώπης- εκεί υπάρχουν οι επιτήδριοι που ξέρουν πως θα έχουν τις επαφές με τις Βρυξέλλες, το Στρασβούργο κ.λπ. για να πάρουν προγράμματα] καθηγητής

Τέλος σε όλες τις συνεντεύξεις εμφανίζεται πανίσχυρη η κρατούσα λογική της μη-εναλλακτικής λύσης, ενώ η απώθηση επιστρατεύεται πολύ συχνά ως μηχανισμός επιβίωσης σε ένα καθόλου ικανοποιητικό περιβάλλον.

[Δεν μπορείς να φας το κεφάλι σου. Πρέπει να είσαι και βλαξ. Δεν μπορείς να τους χτυπήσεις εκείνη τη στιγμή για να σε πετάξουν έξω απ' την πρώτη στιγμή όταν υπάρχει η ανεργία και ένα σωρό καλοί επιστήμονες που περιμένουν. Δεν μπορείς ν' αυτοκτονήσεις εσύ επιστημονικά. Αναγκάζεσαι να κάνεις συμβιβασμούς, τι να κάνεις;] αναπληρώτρια

[Δεν νομίζω ότι θα γλιτώσουμε ποτέ γιατί η πυραμίδα, αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή, είναι τόσο πολύ συνδεδεμένοι μεταξύ τους που δεν θ' αφήσουνε τη βάση, όσους προσπαθούν ν' ανέβουν θα τους χτυπάνε.. Είναι το κατεστημένο. Είναι θέμα πολιτικής. Είναι αλήθεια ότι το γιατί δεν το έχω πολυσκεφτεί] λεκτόρισα

[δεν το χω επεξεργαστεί ποτέ... εγώ νομίζω έχω δημιουργήσει άμυνες πολύ κακές εδώ και αρκετά ανήθικες στην ουσία, δηλαδή προσπαθώ να κάνω σαν να μην υπάρχουν όλα αυτά, εφόσον δεν αγγίζουν εμένα τον ίδιο, προσπαθώ

όσο γίνεται να μη συμμετάσχω και όταν λέω κάνω σα να μην υπάρχουν εννοώ ότι δεν θα ... και μάλιστα όταν με βολεύει αυτό για την άμυνά μου για την καλοπέραση τη δική μου. Δηλαδή δεν θα πάω να πω στον πρόεδρο του τμήματός μου: βρε άθλιε, ξέρω ότι έχεις αντιγράψει. Υπάρχει κεφάλαιο στο βιβλίο σου που το πουλάς ως δικό σου, που εγώ, επειδή ξέρω, έχω βρει από ποιο Ελβετικό εγχειρίδιο το 'χεις αντιγράψει..

[...αλλά δεν είναι η ουσία του πώς αισθάνομαι, νομίζω πως αισθάνομαι μια ανασφάλεια επειδή ανήκω σ' ένα τέτοιο περιβάλλον, αισθάνομαι ότι το ίδιο το δικό μου το επίπεδο προσδοκιών και αμοιβών κ.λπ, είναι πάρα πολύ χαμηλά ηθικά.. το όλο σύστημα από το οποίο εξαρτώμαι είναι σάπιο και αρκετά μεγάλες κρίσεις όπως τι νόημα έχει και γιατί να το ψάξω τόσο, απορία και δέος μπροστά σε εργασίες που βγαίνουν που είναι πολύ μονόχρονες και μέτριες, κ.λπ., μπορούμε να το ψάξουμε στην κουβέντα περισσότερο, αλλά γενικά ότι πρόκειται για σαπίλα και δεν θέλω να το σκέφτομαι περισσότερο.]
επίκουρος

Κύρια χαρακτηριστικά του ΔΕΠ

Το ΔΕΠ των ελληνικών ΑΕΙ, παρά την ποικιλομορφία και την δαιδαλώδη επαγγελματική του δομή (Σαραφινός 1994), φέρεται να προσδιορίζεται από ορισμένα χαρακτηριστικά στα οποία επέμεναν ιδιαίτερα τα υποκείμενα της έρευνας. Η ανάλυση του υλικού μάς επιτρέπει τουλάχιστον να διακινδυνεύσουμε το συμπέρασμα ότι η λογική που αναδύεται από τις συνεντεύξεις είναι κυρίαρχη σε ορισμένες ομάδες διδασκόντων στα κεντρικά ΑΕΙ, ενώ φθίνει όσο μετακινούμαστε προς την περιφέρεια. Αν όμως ληφθεί υπόψη ότι τα κεντρικά ΑΕΙ (Θεσσαλονίκη - Αθήνα - Πάτρα - Γιάννινα - όπως παρουσιάζονται) φιλοξενούν το 80% του ΔΕΠ και το 75% των φοιτητών της χώρας, και ότι τα περιφερειακά χρησιμοποιούνται από τα μέλη ΔΕΠ ως εφεληρία, είναι εύλογο να υποστηρίξουμε ότι μιλάμε για την πλειοψηφία προσωπικού και φοιτητών (Βουιδάσκης 1996). Αυτό που πρέπει να διερευνηθεί είναι πώς και σε ποιο βαθμό οι παραπάνω ομάδες είναι σε θέση να επιβάλλουν τις τακτικές τους και να ξεπερνούν τις αντιδράσεις όσων διαφωνούν.

Το ελληνικό πανεπιστημιακό πεδίο λειτουργεί σύμφωνα με τη λογική της κατάκτησης εξουσίας στο ίδιο ή/και σε άλλα πεδία. Αυτό επιχειρείται να γίνει μέσω της ιδιοποίησης και εν συνεχεία της αξιοποίησης του πανεπιστημιακού κεφαλαίου και του μετασχηματισμού του σε άλλες μορφές κεφαλαίου. Και παρά το ότι δεν μπορούμε να παρουσιάσουμε, στο περιορισμένο

πλαίσιο του παρόντος κειμένου, το εύρος των τρόπων και των μέσων έκφρασης αυτής της εξουσίας, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι σε υψηλό βαθμό αυτή η εξουσία σχετίζεται με τον από τους άλλους αποδιδόμενο σεβασμό και με τον βαθμό συμμετοχής του κάθε πανεπιστημιακού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η επιστημονική αξία δεν εξασφαλίζει αυτομάτως καλή θέση στην ιεραρχία του πεδίου στο μέλος ΔΕΠ.

Αντίθετα, η κατάκτηση της εξουσίας ή/και η διατήρησή της, όπου και όταν επιδιώκεται, βασίζεται σε μια σειρά σχέσεων στις οποίες οι υψηλόβαθμοι πανεπιστημιακοί – αλλά και τα μέλη ομάδων συγκροτημένων *ad hoc* - δεν διστάζουν να απαιτήσουν την ανταπόδοση των όποιων οφειλών, υποχρεώσεων, δώρων – αλλά κυρίως τις ψήφους των υφισταμένων ή των συνεργατών τους – αλλά και κάθε είδους εξαρτώμενων, απαιτώντας σημαντικά ποσά εργασίας ή/και υποστήριξης σε διάφορα επίπεδα. Όπως λοιπόν συμβαίνει και σε άλλους τύπους πελατειακών συναλλαγών, όπου τα άτομα που συγκροτούν ή αναπαράγουν πελατειακές σχέσεις εκμεταλλεύονται την προσωπική ή θεσμική ανεπάρκεια και την ανασφάλεια των μελών των κοινωνικών ομάδων, παρομοίως ορισμένοι πανεπιστημιακοί ή γενικότερα κάποιοι αξιωματούχοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εκμεταλλεύονται τα μέλη των χαμηλότερων (και όχι σπάνια των υψηλότερων) βαθμίδων ΔΕΠ των πανεπιστημίων ή γενικότερα των υποψηφίων για τις διάφορες θέσεις ερευνητικού ή διοικητικού προσωπικού κ.λπ., οι οποίοι (σε κάποιο σημείο της εξω- πανεπιστημιακής ή της ακαδημαϊκής τους πορείας) αισθάνονται ή πείθονται ότι δεν έχουν τα κατάλληλα προσόντα ή δεν είναι ικανοί για να καταλάβουν μια συγκεκριμένη θέση, η οποία τους παρέχεται χαριστικά και ίσως καταχρηστικά. Τα άτομα αυτά αναγκάζονται στο πλαίσιο των αναγκών και των συμφερόντων τους να ενεργοποιηθούν σε αντίστοιχες πελατειακές πρακτικές, εμπλεκόμενοι όχι μόνο ως θύματα αλλά και ως θύτες. Το γεγονός και η έννοια της ‘συνενοχής’ (Bourdieu 1996) έχει υπογραμμιστεί ως κλειδί για την κατανόηση ορισμένων όψεων της άσκησης ελέγχου¹⁶ σε διαφορετικές κοινωνικές σφαίρες. Και θα ήταν ίσως περιττό να αναφερθούμε στην αποτελεσματικότητα αυτού του είδους ελέγχου, έχοντας υπόψη, ότι οι νομικές επιπτώσεις, όσο και οι γνωστικές ασυμφωνίες τις οποίες αντιμετωπίζει το άτομο, εμποδίζουν σχεδόν κάθε προσπάθεια αντίδρασης στην υλοποίηση ή τη συμμετοχή σε ενέργειες που παραβαίνουν τον νόμο και την ακαδημαϊκή ηθική (Μουζέλης 1977, Shils 1984).

Οι πανεπιστημιακοί φέρονται υποχρεωμένοι να σεβαστούν – αν όχι να ακολουθήσουν την παραπάνω λογική – αν δεν θέλουν να περιθωριοποιη-

θούν, κάτι που επιβάλλει τους κανόνες του παιγνιδιού στο μεγαλύτερο μέρος της πανεπιστημιακής κοινότητας, αν όχι σε όλα τα μέλη της ανεξαιρέτως. Η λογική αυτή μπορεί κάλλιστα να συγκριθεί με τη λογική η οποία διαιωνίζει συγκεκριμένα πρότυπα πρακτικής στη σφαίρα του πολιτικού, όπου και εκεί όπως εδώ, δεν διαφαίνεται κάποια πιθανότητα μετακίνησης εκτός του πεδίου ή – με άλλα λόγια – κάποια δραματική τροποποίηση των κανόνων του παιγνιδιού. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι πολιτικοί που κατέχουν κυβερνητικές θέσεις ή θέσεις στα ανώτερα επίπεδα του κρατικού μηχανισμού, αποφεύγουν να μιλήσουν για τα πραγματικά εμπόδια και τις αντιδράσεις που αντιμετωπίζουν κατά τη διάρκεια της θητείας τους. Και όταν απομακρύνονται από κάποια σημαντική θέση, τις περισσότερες φορές, αποφεύγουν να αναφερθούν στους συγκεκριμένους λόγους οι οποίοι οδήγησαν στην ανάκληση του χαρτοφυλακίου τους, επιστρατεύοντας ρητορικές κοινοτοπίες.

Φαίνεται ότι για ορισμένα άτομα προέχει η συνέχεια του παιγνιδιού, επειδή ακριβώς γνωρίζουν ότι είναι πιθανό να επιστρέψουν και κατά συνέπεια αρνούνται να συνδράμουν στη εξέλιξή του, παρά το ότι προσωρινά δεν κερδίζουν. Η σιωπή και η εχεμύθεια σε σχέση με τις συχνές εσωτερικές συγκρούσεις και τις όποιες διαπραγματεύσεις στα διάφορα πεδία εξουσίας, μόνο στους παραπάνω λόγους μπορεί να αποδοθεί.

Ωστόσο, αν δεχτούμε ότι η αναζήτηση της εξουσίας δικαιολογείται με τα κριτήρια και τις συνθήκες που περιγράψαμε παραπάνω, θα πρέπει να αναφερθούμε και σε άλλες συμπληρωματικές περιπτώσεις που σχετίζονται με αυτή την εξουσιολαγνία. Η κατάκτηση / κατάχρηση της εξουσίας στο πανεπιστήμιο, στο όνομα της εξουσίας, αυτής καθ' αυτής, είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό των μελών του πανεπιστημιακού πεδίου. Το φαινόμενο αυτό παρουσιάζεται να συρρικνώνεται την τελευταία δεκαετία, σε αντιπαράθεση με το προηγούμενο, που παρουσιάζεται αυξανόμενο σε συνδυασμό με την ισχυρότερη εμφάνιση του κράτους (υπουργεία παιδείας & οικονομικών). Η εξουσία αυτή συνδέεται κυρίως με μέλη ΔΕΠ των κλασικών παραδοσιακών επισημονικών αντικειμένων και στηρίζεται στην κατάκτηση κεφαλαίου το οποίο δεν μετασχηματίζεται σε καμία άλλη αντικειμενική, όπως πολιτικό, οικονομικό κ.λπ. κεφάλαιο, μορφή κεφαλαίου, τουλάχιστον σε σχέση με τις ευρύτερα διαδεδομένες μορφές που αναφέρονται στη σχετική βιβλιογραφία, παρά μόνο σε γενικότερης και ασαφούς μορφής κοινωνικό κεφάλαιο που δεν μπορεί πια να εξαργυρωθεί, ειδικά στα αστικά κέντρα. Η άσκηση ή η επιθυμία για την άσκηση της εν λόγω εξουσίας δεν δικαιολογείται ούτε έχει νόημα, ακόμα και στο πλαίσιο μιας τόσο ανταγωνιστικής και έντονα συ-

γκρουσιακής κοινότητας ή επαγγελματικής ομάδας, όπως φέρεται να είναι η πανεπιστημιακή. Η αντιμετώπιση αυτή, σε σύγκριση με την παραπάνω, είναι πολύ περισσότερο ιδιοσυγκρασιακή και συγκεκριμένα περιορισμένη και θα μπορούσε να αποδοθεί σε δομικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, όπως βέβαια προκύπτει από τη βιογραφία στο συγκεκριμένο ελληνικό κοινωνικό περιβάλλον.

Η περίπτωση στην οποία αναφερόμαστε σχετίζεται με την τάση μιας μερίδας πανεπιστημιακών να προβάλλονται και να υπερισχύουν γενικά, χωρίς άλλο συγκεκριμένο στόχο. Συχνά τηρούν το παραδοσιακό πρωτόκολλο συμπεριφοράς (αρέσκονται λ.χ. να αφήνουν τους κατώτερους διδάσκοντες και τους φοιτητές να τους περιμένουν, μιλούν με υπεροψία και τέλος, διαφωνούν χωρίς συγκεκριμένο λόγο, μόνο και μόνο για να ακουστεί η φωνή τους σε κάποιο επίσημο ή ανεπίσημο χώρο). Όλα αυτά συνδέονται με μια σειρά τελετουργιών και διαδικασιών μύησης, οι οποίες έχουν σταδιακά εξαιρεθεί (π.χ. η μεταφορά των προσωπικών αντικειμένων του αρχαιότερου καθηγητή από τους κατώτερους, κλπ.) ή έχουν μετασχηματιστεί.

Τέτοιες αντιδράσεις είναι πιθανό να μπορούν να αποδοθούν σε έντονα τραυματικές, ταπεινωτικές εμπειρίες των υποκειμένων κατά τη διάρκεια της βιογραφίας τους στο πανεπιστήμιο ή αλλού. Στις περισσότερες των περιπτώσεων όμως παρατηρούμε τέτοια φαινόμενα σε άτομα που από την αρχή της καριέρας τους εντάχθηκαν στον πανεπιστημιακό χώρο και υποχρεώθηκαν να περάσουν από διάφορα στάδια και διαδικασίες και να ασπασθούν θέλοντας και μη, αρχές και τύπους, προσαρμοζόμενα στις απαιτήσεις και τις ιδιοτροπίες των αρχαιότερων, μέχρι να καταλάβουν τα ίδια μια λιγότερο ή περισσότερο αξιοσέβαστη θέση.

Επιπλέον, από το περιεχόμενο των συνεντεύξεων καταδεικνύεται η σημασία του τρόπου εισόδου των ατόμων στο πανεπιστημιακό πεδίο, σε ό,τι αφορά τις στάσεις και τις αντιδράσεις των διδασκόντων σε σχέση με τα κατά καιρούς προβλήματα. Συγκεκριμένα, ο τρόπος και ο χρόνος εισόδου στο πανεπιστημιακό πεδίο φαίνεται να έχει σχέση με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει το κάθε μέλος ΔΕΠ το περιβάλλον του εντός του πανεπιστημιακού πεδίου: εκείνοι που εντάσσονται από πολύ νωρίς στα πανεπιστημιακά τμήματα, αμέσως μετά τις σπουδές τους, σαν βοηθοί έρευνας, μεταπτυχιακοί υπότροφοι κ.ο.κ. εμφανίζονται να παρουσιάζουν μια στωική ανεκτικότητα, ένα απροσδόκητο σεβασμό στους κανόνες του παιγνιδιού, αντιδρώντας στην απομυθοποίηση του πανεπιστημιακού μηνύματος. Φαίνεται ότι η σταθερή και αποκλειστική κοινωνικοποίησή τους στο πανεπιστημια-

κό πεδίο, ευνοεί την αποδοχή της ασκούμενης συμβολικής βίας των υψηλόβαθμων και οδηγεί στην εδραίωση ενός *habitus*, ικανού να δικαιολογεί κάθε πράξη ή θέση, ανεξάρτητα από το κοινό περί δικαίου αίσθημα, τη νομιμότητα ή μη, στο πλαίσιο μιας φυσικοποιημένης νομοτελειακής πραγματικότητας.

Φυσικά δεν θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι η πλήρης αποδοχή των κανόνων του παιγνιδιού περιορίζεται στα άτομα που εντάχθηκαν στο πανεπιστήμιο αμέσως μετά τις βασικές σπουδές, στα άτομα που παρέμειναν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο πανεπιστημιακό πεδίο, ανερχόμενα σταδιακά. Πολλοί απ' αυτούς που εμπλέκονται ή απλώς ανέχονται την παρούσα κατάσταση στα ΑΕΙ, ξεκίνησαν διαφορετικά: Μετά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή το βασικό πτυχίο συνέχισαν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού και έλαβαν διδακτορικά. Μερικά άτομα εντάχθηκαν στο προσωπικό των πανεπιστημίων αυτών και ενδεχομένως και στις ευρύτερες κοινότητες των χωρών στις οποίες εγκαταστάθηκαν. Οι άνθρωποι αυτοί, παρά το ότι σεβάστηκαν τους κανόνες της χώρας στην οποία έμειναν για μεγάλα συνήθως χρονικά διαστήματα, δεν φάνηκαν λιγότερο διατεθειμένοι να ακολουθήσουν τους κανόνες του παιγνιδιού της ελληνικής πραγματικότητας. Τα άτομα αυτά που αρχικά σπούδασαν σε γνωστά ιδρύματα, διεξήγαγαν έρευνες, έκαναν ανακοινώσεις και δημοσιεύσεις και γενικότερα έδειξαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ότι ήταν διατεθειμένα να σεβαστούν και να συνεχίσουν να σέβονται ορισμένες βασικές αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, στην καλύτερη περίπτωση δεν κατάφεραν να βελτιώσουν την κατάσταση στα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, στην οποία εγκαταστάθηκαν. Και παρά το ότι οι περισσότεροι από αυτούς (κυρίως λόγω της προηγούμενης προσφοράς τους), εξελίχθηκαν σχετικά καλά και πολλοί έφθασαν στο σημείο να κυριαρχούν στο πανεπιστημιακό πεδίο (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν επωφελούνται από τα αντίστοιχα *star system* του πνεύματος), δεν φαίνεται ότι κατέβαλαν ιδιαίτερες προσπάθειες να αντιμετωπίσουν τα κακώς κείμενα: στην πραγματικότητα ένας σημαντικός αριθμός από τους τελευταίους εναρμονίστηκε τόσο καλά με την ελληνική πραγματικότητα, ούτως ώστε να θεωρείται ότι αυτή ήταν η μοναδική πραγματικότητα με την οποία ήλθαν σε επαφή.

Σχέδιο τυπολογίας

Παρά τον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης, είναι αδύνατο να αντισταθούμε στον πειρασμό να προτείνουμε τους παρακάτω τύπους ελληνικών πανεπιστημιακών, με άξονα την κατάκτηση της εξουσίας:

- I. Πανεπιστημιακοί που αποδέχονται πλήρως τους κανόνες του παιχνιδιού, συμμετέχουν στις διαδικασίες και περισσότερο ή λιγότερο, αναλόγως της προσωπικότητάς τους, συντελούν στην αναπαραγωγή της κυρίαρχης ‘ακαδημαϊκής’ λογικής – όπως η λογική συντελεί στην αναπαραγωγή των ‘ακαδημαϊκών’ συμφερόντων τους. Οι πανεπιστημιακοί της κατηγορίας αυτής επιζητούν με κάθε τρόπο να αναδειχθούν σε κάθε κοινωνική σφαίρα και για το σκοπό αυτό εκμεταλλεύονται στο έπακρο την πανεπιστημιακή τους ιδιότητα, χωρίς να αποκλείεται η αντίστροφη διαδικασία. Είναι τα άτομα που συχνά δεν διστάζουν να παραβούν κάθε ακαδημαϊκή και επαγγελματική ηθική και όταν το κάνουν δεν τηρούν ούτε καν τα προσχήματα. Είναι ελάχιστα παραγωγικοί, με την έννοια του να εργάζονται οι ίδιοι για να παράξουν ερευνητικά ή θεωρητικά προϊόντα, γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις το μεγάλο και πολύπλευρο έργο που παρουνιάζουν ανήκει στους εξαρτώμενους από αυτούς, εφ’ όσον ξοδεύουν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους σε συναντήσεις και διαπραγματεύσεις με άλλους ‘τεχνικούς της εξουσίας’.
- II. Πανεπιστημιακοί που αρνούνται να παίξουν με τους όρους της παραπάνω ομάδας, είτε για λόγους που σχετίζονται με τη δομή της προσωπικότητάς τους, είτε γιατί οι όροι δεν ήταν ή είναι ευνοϊκοί ως προς τα συμφέροντα και τις φιλοδοξίες τους στο πανεπιστημιακό πεδίο. Τα μέλη της κατηγορίας αυτής βρίσκονται σε σύγκρουση με τους προηγούμενους, σύγκρουση η οποία συχνά έχει αρνητικές επιπτώσεις για τους ‘αντιρρησικές’, δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές αποτελούν τη μειονότητα (σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να ασκούν και μειονοτική επιρροή) των διδασκόντων. Αυτοί, όπως και τα μέλη της προηγούμενης κατηγορίας, επενδύουν σε κάποια μορφή ακαδημαϊκής εξουσίας, την οποία χρησιμοποιούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Επιπλέον, είναι άνθρωποι οι οποίοι προωθούν τις απόψεις τους εκτός του πανεπιστημιακού πεδίου και διεκδικούν και άλλες μορφές εξουσίας σε άλλες κοινωνικές σφαίρες (λ.χ. στο επίπεδο της τοπικής αυτοδιοίκησης), ενώ δεν είναι σπάνια η συγκρότηση ή η διαμόρφωση ομάδων με ιδεολογικά κριτήρια.
- III. Πανεπιστημιακοί που υιοθετούν για κάποιο μεγαλύτερο ή μικρότερο διάστημα, αδρανή στάση σε σχέση με τα τεκταινόμενα. Δεν ασκούν, ούτε επιχειρούν να ασκήσουν εξουσία, τουλάχιστον στο πλαίσιο του πεδίου στο οποίο φιλοξενούνται. Η στάση τους είναι συνήθως κριτική, αλλά δεν εκφράζεται ανοικτά, πράγμα που τους επιτρέπει να επωφελούνται από τις τυχόν συγκρούσεις μεταξύ των συναδέλφων τους και άλλες παρόμοιες

καταστάσεις. Ωστόσο τα οφέλη τους είναι μάλλον περιστασιακά και δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι παίζουν κάποιο σημαντικό ρόλο στη ροή των πανεπιστημιακών πραγμάτων.

- IV. Φυσικά δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τον τύπο εκείνο των πανεπιστημιακών που σέβονται το ρόλο τους, όπως αυτός καθορίζεται σύμφωνα με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για το λειτουργήμα του πανεπιστημιακού, δηλαδή εργάζονται συστηματικά για την ποιότητα της διδασκαλίας, εκπονούν έρευνες χωρίς να αναμένουν αποκλειστικά οικονομικά οφέλη, αντιμετωπίζουν τους συναδέλφους και τους φοιτητές προσωποκεντρικά και όχι ρολοκεντρικά, χωρίς να επηρεάζονται από τα πιθανά κέρδη ή απώλεια κερδών εξ αιτίας της γνωριμίας. Και ενώ οι περισσότεροι θεωρούνται εκκεντρικοί και αιθεροβάμονες, στην πραγματικότητα είναι εκείνοι που στο σύνολο τους έχουν σημαντική κοινωνιο-ψυχολογική υποστήριξη και είναι σχετικά απαλλαγμένοι από τις συνηθισμένες κοινωνικές ή οικονομικές μέριμνες. Είναι σε θέση να διατηρούν την ανεξαρτησία τους, είτε λόγω της κοινωνικής τους προέλευσης, είτε λόγω της βιογραφίας τους και δεν επιδιώκουν κοινωνική αναγνώριση μέσω της διαχείρισης ή της κατάκτησης του ακαδημαϊκού κεφαλαίου. Εμπλέκονται στα κοινά, αθόρυβα, χωρίς να επιδιώκουν ηγετικές θέσεις και δέχονται τις γνώμες των άλλων χωρίς να θεωρούνται παντογνώστες.

Θα ήταν ίσως περιττό να τονίσουμε για άλλη μια φορά, ότι η παραπάνω τυπολογία είναι καθαρά σχηματική και ίσως, υπερ-απλουστεντική, δεδομένου ότι δεν είναι δυνατό να καλύψει το φάσμα των προσωπικοτήτων που υπηρετούν στο πανεπιστήμιο. Ωστόσο μπορούμε να υποστηρίξουμε, με τη βεβαιότητα που μας εξασφαλίζει το υλικό των συνεντεύξεων, ότι η προτεινόμενη τυπολογία αντανακλά με αρκετά ικανοποιητικό τρόπο τη δομή των σχέσεων στο υπό εξέταση πεδίο.

Όλα τα υποκείμενα της έρευνας αναγνωρίζουν την ύπαρξη και τη διαίχιση των προβλημάτων στα οποία έγινε αναφορά στις προηγούμενες ενότητες. Αναλυτικότερα, την ανεπαρκή επικοινωνία, εξαιρετικά ανταγωνιστική και αντι-συναδελφική συμπεριφορά και μη-ικανοποιητική συνεργασία μεταξύ των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, την κατά το δοκούν τήρηση των κανόνων και των διαδικασιών, την ευρύτατη αναξιοκρατία σε ότι αφορά τις εκλογές των μελών ΔΕΠ, την κλοπή της πνευματικής ιδιοκτησίας των υφιστάμενων και τέλος το σεξισμό.

Θεωρούμε ότι όλα τα παραπάνω αποτελούν μορφές 'εκμετάλλευσης αν-

θρώπου από άνθρωπο, υποσκάπτουν την επιστημονική (αναζήτηση και σεβασμό της αλήθειας) και την επαγγελματική ηθική (προτεραιότητα στα συμφέροντα και τις ανάγκες των φοιτητών ή των φορέων που τους φιλοξενούν) και μετατρέπουν το μεγαλύτερο μέρος των δραστηριοτήτων της πανεπιστημιακής κοινότητας σε τρόπους εξασφάλισης ισχύος και ιδιοποίησης πόρων, σε διάφορες κοινωνικές σφαίρες.

Μια απόπειρα ερμηνείας: το κράτος υπό αμφισβήτηση

Είναι περιττό να προσπαθήσουμε να καταδείξουμε περισσότερο την καθόλου ικανοποιητική κατάσταση σε κάποια τμήματα των ελληνικών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, το μεγάλο βαθμό ευνοιοκρατίας και νεποτισμού και τέλος τη μη-τήρηση των νόμων όπως τουλάχιστον προκύπτει από το περιεχόμενο του πραγματολογικού υλικού που συγκεντρώσαμε.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι κατά τη γνώμη μας δεν τίθεται θέμα έλλειψης - κενού νόμου ή, εν προκειμένω ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου. Απλώς στην ελληνική κοινωνία δεν φαίνεται να υπάρχει η απαραίτητη νομιμοποιητική προϋπόθεση, η οποία συντελεί στην αποτελεσματική εφαρμογή των νόμων, κανόνων και ρυθμίσεων που εκδίδονται από κάποιο φορέα εξουσίας.

Η νομιμοποίηση οποιασδήποτε μορφής εξουσίας, αποτελεί όρο *sine qua non* της εδραίωσής της. Αυτό βέβαια ισχύει ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες που η εξουσία δεν ασκείται ή δεν επιβάλλεται με φανερό - συγκεκριμένο τρόπο, αλλά αναμένεται τα άτομα να σέβονται μια σειρά κανονισμών, ρυθμίσεων ή νόμων οι οποίοι καθορίζονται, αλλά είναι σχετικά δύσκολο να επιβληθούν από την εκτελεστική εξουσία.

Η απουσία νομιμοποίησης ή η ελλιπής νομιμοποίηση της εξουσίας φαίνεται να διαπερνά οριζοντίως και καθέτως όλα τα πεδία του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Η κατάσταση αυτή καθιστά πολλές φορές προβληματική τη λειτουργία του ελληνικού κράτους, όπως και κάθε διαδικασία που ευνοεί τη βελτίωση της κοινωνικής οργάνωσης, η οποία φαίνεται να ανθίσταται προς όφελος μιας σειράς παραδοσιακών χαρακτηριστικών. Με την έννοια αυτή, θα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι αναλύσεις εκείνες που αναφέρονται στη σχετικά αργή και ημιτελή πορεία της ελληνικής κοινωνίας προς την κατεύθυνση ρασιοναλιστικής - πολιτικής ωρίμανσης και οικονομικής εξέλιξης - με τα θετικά και αρνητικά της στοιχεία, με τα αδιέξοδα και τα κοινωνικά επιτεύγματα - στην οποία έχουν ήδη προχωρήσει οι περισσότερες χώρες της ΕΕ.

Από την άλλη μεριά, ο βασικότερος εκφραστής της εξουσίας που αναφέρουμε παραπάνω, το κράτος, αντιδρώντας σε κάθε προσπάθεια αμφισβήτησης και περιορισμού του, αγωνίζεται για να διατηρήσει με κάθε τρόπο τα παραδοσιακά του κεκτημένα, όπως είναι η αποκλειστικότητα της χορήγησης ανώτατης παιδείας, η διατήρηση των ΔΕΚΟ και γενικότερα στιγμής του επιτρέπει να ελέγχει μικρά ή μεγάλα μέρη του κοινωνικού συνόλου. Με ομόλογο τρόπο επιμένει να διατηρεί τις λειτουργίες εγγύησης και πιστοποίησης (accreditation - validation) σημαντικών έργων και διαδικασιών που του εξασφαλίζουν τον έλεγχο και την αξιοποίησή τους, όταν και όπου απαιτείται. Θεωρούμε ότι για όλους τους παραπάνω λόγους το ελληνικό κράτος προσπαθεί να ελέγχει και το πανεπιστημιακό πεδίο, αλλά και τα προϊόντα του.

Ανεξάρτητα από τις συνθήκες που οδήγησαν ή αναπαρήγαγαν τη σχετική επιβράδυνση οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής εξέλιξης που αναφέραμε παραπάνω, πιστεύουμε ότι ο προβληματικός χαρακτήρας της νομιμοποίησης των διαφόρων προσπαθειών ρύθμισης των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων στο πλαίσιο της κρατικής εξουσίας δυτικού τύπου, ευθύνεται για την κατάσταση της 'ανομίας' που παρατηρείται σχεδόν σε κάθε κοινωνική σφαίρα της χώρας μας. Και φυσικά το πανεπιστημιακό πεδίο δεν θα μπορούσε – παρά τις ιδιομορφίες του και τις επιδράσεις που δέχεται – να αποτελεί εξαίρεση. Είναι πολύ πιθανό ότι οι περιπτώσεις ανομίας, οι προσπάθειες ιδιοποίησης πόρων ή κατάκτησης της εξουσίας, η έλλειψη σεβασμού επιστημονικών ή ηθικών αξιών που το χαρακτηρίζουν, μπορούν να αποδοθούν στα χαρακτηριστικά που περιγράψαμε παραπάνω.

Σημειώσεις

1. Σ' αυτό το κείμενο το αρσενικό γένος καλύπτει και το θηλυκό, ενώ υπογραμμίζεται ότι η χρήση του πρώτου γίνεται για λόγους οικονομίας, χωρίς να υποδηλώνει κανενός είδους υπεροχή ή πρωτοκαθεδρία.

2. Η μελέτη αυτή ξεκίνησε με αφορμή εισήγησή μας για μια σειρά σημαντικών επιπτώσεων της ένταξης της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ΕΕ) στο 'σεμινάριο ειδικών' με τίτλο: *'Citizenship Values and the European Dimension'*, που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Κρήτης στο Ρέθυμνο, 1995, ενώ μια εκδοχή της έχει δημοσιευτεί με τον τίτλο: Ελλάδα & Ευρωπαϊκή Ένωση. Άδηλες μορφές ελέγχου. *Οικοτοπία*, Αρ 4, 1997.

3. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμίσουμε πως οι έρευνες που διεξάγονται από τους εκπροσώπους των ανθρωπιστικών κλάδων στην πλειοψηφία τους αφορούν άτομα ή ομάδες που απολαμβάνουν χαμηλότερου κοινωνικού κύρους και αποδοχής. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι κοινωνικοί επιστήμονες, ως εκφραστές του κράτους πρόνοιας, κατηγορήθηκαν ότι διενέκλυναν τη δημιουργία και τη λειτουργία βαλβίδων ασφαλείας για την εκτόνωση

των κοινωνικών πιέσεων και εξομάλυνση εκρήξεων. Από την άλλη μεριά, κάποιοι θα μπορούσαν να ισχυριστούν ότι τα παραπάνω άτομα πολύ συχνά βρίσκονται σε πολύ δυσχερή θέση και έχουν ανάγκη άμεσης βοήθειας. Ενώ δεν θα θέλαμε να ανοίξουμε τώρα αυτή τη συζήτηση, πιστεύουμε πως συγκριτικά, κακώς παραμελήθηκε η έρευνα στα μέλη των ανώτερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων, των μελών των καθابασμένων επαγγελματιών συντεχνιών, των κληρικών, των γιατρών, των στρατιωτικών ή των καθηγητών του πανεπιστημίου και των διδασκόντων, επειδή ακριβώς θα πρόσφερε πληροφορίες για ομάδες και φαινόμενα που ευθύνονται άμεσα για την πορεία και την κατάσταση των σύγχρονων κοινωνικών σχηματισμών.

4. Εδώ βέβαια αναφερόμαστε στις θεωρητικές προσεγγίσεις του *P. Bourdieu* οι οποίες αναπτύσσονται στις επόμενες ενότητες. Για τους έλληνες πανεπιστημιακούς βλ και Σαραφιά-νο (1994).

5. Με τον όρο 'πανεπιστημιακός' κυρίως εννοούμε τα μέλη ΔΕΠ. Ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις ο όρος πανεπιστημιακός χρησιμοποιείται αντί του όρου μέλος ΔΕΠ, σκοπιάως αναφορικά με άτομα που δεν ανήκουν στο εκλεγμένο ΔΕΠ, αλλά επηρεάζουν ή/και συμμετέχουν περισσότερο ή λιγότερο στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων στο πανεπιστημιακό πεδίο.

6. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ενώ ορισμένοι μόνο πανεπιστημιακοί κλάδοι επιτρέπουν στους φορείς τους να ασκούν πραγματική εξουσία (λ.χ. οι νομικοί ή οι γιατροί), η ομόλογη συμβολική εξουσία αφορά όλους ανεξαίρετους τους πανεπιστημιακούς, τουλάχιστον σε σχέση με τον τρόπο που αντιμετωπίζονται από όλους όσους βρίσκονται εκτός του πανεπιστημιακού πεδίου. Βλέπε και Τσουκαλάς (1977). Επίσης Μουζέλης (1977) και Πετμεζίδου (1987).

7. Αν δεχτούμε την υψηλή κοινωνική αξιολόγηση των πανεπιστημιακών σ' όλη τη διάρκεια της ελληνικής ιστορίας, θα πρέπει να τονίσουμε ότι ένας από τους βασικότερους παράγοντες για τη συγκρότηση κοινωνικών αναπαραστάσεων για τους τελευταίους στη σύγχρονη Ελλάδα υπήρξε το σώμα των φοιτητών. Είναι προφανές ότι αυτοί ερχόμενοι σε επαφή με τους πανεπιστημιακούς είναι εκείνοι που παραλαμβάνουν, ενισχύουν και στη συνέχεια καρπώνονται ως πτυχιούχοι και πανεπιστημιακοί την εξωραϊσμένη εικόνα των πανεπιστημιακών συμμετέχον-τας, έχοντες - άκοντες, στο παιχνίδι της συσσώρευσης του ακαδημαϊκού κεφαλαίου. Το φοιτητικό πεδίο, αν και ρευστότερο λόγω του βραχύχρονου της φοιτητικής ιδιότητας, αποτελεί την περίοδο μύησης για την ένταξη του ατόμου στη συγκεκριμένη αριστοκρατία, η οποία βεβαίως δεν προβάλλει πια την ανώτερη κοινωνική της προέλευση (ανεξαρτήτως του κρίσιμου ρόλου της) αλλά κυρίως τους ακαδημαϊκούς της τίτλους. Πολλά από τα μέλη του επενδύουν για μια σειρά λόγων (ανασφάλεια, υπεροψία, φυγοπονία) σε καλές σχέσεις με το ΔΕΠ και καλλιεργούν με συστηματικό τρόπο πελατειακές σχέσεις με τους τελευταίους. Και δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι ίδιοι οι φοιτητές παίρνουν θέση και, όχι σπάνια, στελεχώνουν τις αντιπαρατιθέμενες πλευρές του ΔΕΠ. Πολύ περισσότερη σημασία έχει ο ρόλος των μεταπτυ-χιακών φοιτητών. Οι φοιτητές αυτού του τύπου αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα μέσα επικοινωνίας (interface) φοιτητών και διδασκόντων, τουλάχιστον αυτών (των διδασκόντων) που έχουν επιρροή και επιθυμούν ή είναι για άλλους λόγους σε θέση να ασκήσουν διάφορους τύπους ελέγχου επί άλλων συναδέλφων ή φοιτητών. Λειτουργούν όπως 'οι υπαξιωματικοί της παραγωγής' του *Antonio Gramsci*.

8. Οι ποσοτικές έρευνες παρέχουν πληροφορίες που σχετίζονται με το φύλο και την ηλικία των μελών της πανεπιστημιακής ομάδας ή άλλα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την υπερ-ή την υπο- εκπροσώπηση των επιστημονικών κλάδων ή των γνωστικών αντικειμένων στους οδηγούς σπουδών των ιδρυμάτων ή τις γνωστικές περιοχές στις οποίες εγκρίνονται ερευνητικά προγράμματα κοκ. Βλ. και Τζάνη 1993.

9. Βλ. και Αστρινάκης 1998. Για μια συνοπτική παρουσίαση της 'παραδοσιακής' μεθοδολογίας κοινωνικής έρευνας βλ. Φύλιας, επιμ.: (1994).

10. Αναφερόμαστε βέβαια στις κλασσικές κοινωνιολογικές μελέτες των Glaser και Strauss της Σχολής του Σικάγο. Πβλ. Glasser, B. & Strauss (1967).

11. (N=17)

12. Βλ. και άρθρο του Νάσου Βαγενά, καθηγητή της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην εφημερίδα *Το Βήμα* της 18 Απριλίου 1999, που εστιάζεται στο γεγονός ότι οι καθηγητές αντιγράφουν κυρίως γιατί είναι ανίκανοι να γράφουν κείμενα πανεπιστημιακού επιπέδου.

13. Το βιβλίο *Κρυφές Επιθυμίες*, του Οδυσσέα Τσαγκαράκη (1998), είναι ένα μυθιστόρημα με ήρωα έναν πανεπιστημιακό καθηγητή. Στο βιβλίο δίνονται πολλές έμμεσες πληροφορίες για τους πανεπιστημιακούς. Η ιδιότητα του συγγραφέα ως καθηγητή και αξιωματούχου αλλοδαπού στην αρχή και στη συνέχεια ελληνικού πανεπιστημιακού ιδρύματος, καθιστά τις αναφορές του στην επαγγελματική ηθική του πανεπιστημιακού πεδίου ιδιαίτερα σημαντικές. Αυτά που ενδιαφέρουν ελάχιστα τον συγγραφέα, βρίσκονται στο επίκεντρο της παρούσας μελέτης. Αν μη τι άλλο, γιατί η τρέχουσα κατάσταση των πανεπιστημιακών σχέσεων και πραγμάτων, παρουσιάζεται στο βιβλίο απόλυτα φυσικοποιημένη - και φυσιολογική - όπως ακριβώς παρουσιάζονται άλλες λεπτομέρειες της καθημερινότητας. Είναι ίσως περιττό να τονίσουμε ότι οι αναφορές αυτές δεν μπορούν να χαρακτηριστούν απλώς στοιχεία του μυθιστορήματος, όπως θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί για το βιβλίο του καθηγητή του πανεπιστημίου του Birmingham David Lodge (1996) όπου παρουσιάζονται και διακωμωδούνται οι πανεπιστημιακοί σε σχέση με τις πράξεις τους και τις επιλογές τους εντός του ίδιου του χώρου τους. Υποστηρίζουμε ότι η αναφορά στις συγκρούσεις των πανεπιστημιακών του βιβλίου του Τσαγκαράκη έχουν άμεση σχέση με την έρευνά μας.

14. Βλ. και δημοσιεύματα ημερησίου και ηλεκτρονικού τύπου 22 - 26 Μαρτίου 1999 σχετικά με το χρηματισμό μελών ΔΕΠ του Μαθηματικού του Πανεπιστημίου Αθηνών.

15. Εδώ αντιμετωπίζουμε προβλήματα που συνδέονται και με το 'δημοκρατικό συγκεντρωτισμό'. Αυτοί που ενδιαφέρονται για το παιχνίδι εμφανίζονται και ενεργοποιούνται, ενώ εκμεταλλεύονται το γεγονός της απουσίας των άλλων. Γίνεται εύκολα κατανοητό πως μπορούν να ληφθούν οποιοδήποτε είδους αποφάσεις από μια πλειοψηφία που συγκροτείται όχι από τα μέλη της κάθε κοινωνικής οργάνωσης, αλλά από τους παίκτες. Το γεγονός ότι υπάρχουν πάρα πολλά άτομα που δεν συμμετέχουν στις διαδικασίες για την υλοποίηση μιας οποιασδήποτε πρότασης δεν νομιμοποιεί εκείνους που επενδύουν σ' αυτή να προχωρούν στην εφαρμογή της. Θα πρέπει να τονιστεί ότι τα μέλη κάθε κοινωνικής οργάνωσης δεν περιορίζονται μόνο θεσμικά, αλλά αυτόπεριορίζονται και για λόγους οικονομίας. Και σε ό,τι αφορά τις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά και μια σειρά δραστηριοτήτων γενικότερα, είναι εύλογο ότι πρέπει τα μέλη των οργάνωσεων να αυτοπεριορίζονται σε ό,τι κάποιος ηθικός κανόνες που σχετίζονται με τα δικαιώματα, ακόμα και με τις αδυναμίες των άλλων (η 'αιδώς εν τω κατώπρω' σε αντιπαράθεση με την 'αιδώ εν τω ορθάλμω' του *Michele Foucault*). Οι ανθρώπινες κοινωνίες δεν μπορεί να υπόκεινται στους νόμους της φυσικής επιλογής: με την έννοια αυτή δεν μπορούν κάποιοι ισχυροί να προχωρούν σε αποφάσεις που λήφθηκαν μέσω δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, ή κάποιου παρόμοιου συστήματος που δεν προστατεύει τις μειοψηφίες, αγνοώντας τη δυσμενέσκεια των άλλων. Ωστόσο, το υλικό των συνεντεύξεων βρίθκει παραδείγματα τέτοιου τύπου.

16. *Εδώ ασκείται συμβολική βία ... η βία η οποία ασκείται με τη σιωπηρή συνενοχή εκείνων*

που την υφίστανται και, συχνά, εκείνων που την ασκούν, εφόσον ούτε οι μεν ούτε οι δε έχουν επίγνωση ότι την ασκούν ή την υφίστανται. Η κοινωνιολογία, όπως όλες οι επιστήμες έχει ως λειτουργία να αποκαλύπτει τα κεκρυμμένα. Κατορθώνοντάς το, μπορεί να συμβάλλει στην ελαχιστοποίηση της συμβολικής βίας η οποία ασκείται στα πλαίσια των κοινωνικών σχέσεων και, ιδιαίτερα, στα πλαίσια των σχέσεων επικοινωνίας που αναπτύσσονται από τα μέσα ενημέρωσης Bourdieu, 1996:27.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

α. Ελληνικές

- Αστρινάκης Α. (1998). Μικροκοινωνιολογική και ανθρωπολογική επιτόπια εθνογραφική έρευνα. Διερεύνηση ορισμένων βασικών θεωρητικών και μεθοδολογικών διαφορών. Στο, *Μέθοδοι στην Κοινωνιολογική Έρευνα*, επιμ. Παπαγεωργίου Γ. Αθήνα: Δάροδανος.
- Αστρινάκης, Α, Στυλιανούδη, Λ. (1997). *Χεβι-μέταλ, ροκαμπίλι και φανατικοί οπαδοί*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Βαγενάς, Ν. Πανεπιστήμιο και αντιγραφή. *Το Βήμα*, (Νέες Εποχές), 18 Απριλίου 1999.
- Βουιδάσκης, Β. Κ. (1996). Το δικαίωμα για κινητικότητα των μελών ΔΕΠ των πανεπιστημίων μας. Η περίπτωση του Πανεπιστημίου Κρήτης. *Παιδαγωγικός Λόγος*, αρ.3, Ρέθυμνο – Ludwigsbuurg.
- Γαβρόγλου, Κ., Βρυχέα, Α. (1982). *Απόπειρες μεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης, 1911-1981*. Θεσσαλονίκη: Σύγχρονα Θέματα.
- Καραποστόλης, Β. (1985). *Η διαχώριση κοινωνία. Ένας διάλογος της Κοινωνιολογίας με τη Λογοτεχνία*. Αθήνα: Πολύτυπο.
- Κονδύλης, Π. (1991). *Η παρακμή του αστικού πολιτισμού*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Λίποβατς, Θ. (1987). *Η Ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Μοσχονάς, Α. (1986). *Παραδοσιακά μικροαστικά στρώματα: η περίπτωση της Ελλάδας*. Αθήνα: Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Μουζέλης, Ν. (1977). Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα: κράτος, αγορά, κοινωνία των πολιτών. *Ίνδικτος*, 8, Αθήνα.
- Μουζέλης, Ν. (1978). *Νεοελληνική Κοινωνία: Όψεις Υπανάπτυξης*. Αθήνα: Εξάντας.
- Παληός, Ζ. Κ. (1991). Πολιτική πελατεία στην σύγχρονη ελληνική κοινωνία: Η αθέατη όψη της στρατιωτικής θητείας. *Νέα Κοινωνιολογία*, 12. Αθήνα, Παπαζήσης.

- Παπαϊωάννου Τ., Λιάκος Α., Λουκάς Σ., Αγγελόπουλος Ν., Καρακώστας Κ., Γιαννίτση Σ. (1995). Λειτουργικότητα των Γενικών Συνελεύσεων των Τμημάτων των ΑΕΙ. *Επιθεώρηση των Κοινωνικών Ερευνών*, 88, 137-171.
- Πετμεζίδου, Μ. (1987). *Κοινωνικές Τάξεις και Μηχανισμοί Κοινωνικής Αναπαραγωγής*. Αθήνα: Εξάντας.
- Σαραφιάνος, Δ. (1994). *Θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΑΕΙ. Συγκέντρωση εξουσίας – διάχυση κοινωνικού ελέγχου*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Γενικού Δικαίου. Αθήνα.
- Σερεμετάκη, Κ. Ν. (1994). Μέσα ενημέρωσης και πανεπιστημιακών βία ή περί διαδόσεων: Η ανθρωπολογική ερμηνεία. Σε *Διαβάζω*, 339, Ιούλιος.
- Τζάνη, Μ. (1993). *Η κυριαρχία των κινήτρων: η κοινωνική προέλευση των μελών ΔΕΠ των ελληνικών ΑΕΙ*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Τσαγκαράκης, Ο. (1998) *Κρυφές επιθυμίες*. Αθήνα: Λιβάνης.
- Τσουκαλάς, Κ. (1977) *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1977.
- Τσουκαλάς, Κ. (1986) *Κράτος, Κοινωνία και Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα, Θεμέλιο.
- Τσουκαλάς, Κ. (1993) *Τσαμπατζήδες στη χώρα των θαυμάτων. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 1., Ιανουάριος. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Φίλιας, Β. (1985) *Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα*. Αθήνα : Gutenberg.
- Φίλιας, Β. επιμ. (1994) *Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών*.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης: Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα : Παπαζήσης.
- Φραγκουδάκη, Α. (1990) *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι : άγονοι αγώνες και ιδεολογικά αδιέξοδα στο μεσοπόλεμο*. Αθήνα: Κέδρος.

β. Αγγλικές

- Alexander, J.C. *et al* (eds) (1987) *The Micro-Macro Link*. California: University of California Press.
- Alheit, P. *et al* (1994): Biographical and life-history research as a new qualitative approach in social sciences and education. An introduction. In, *Education, Culture & Modernization*; edited by Alheit, P. *et al* . Roskilde University Centre, 203-229.

- Berger, P, Luckmann, T. (1966) *The social construction of reality*. Anchor books- Doubleday.
- Bertaux, D. & Kohli, M.: The life story approach: a continental view. In, *Annual Review of Sociology*, 10, 215-237.
- Bourdieu, P. (1996) *Homo Academicus*. Oxford: Polity.
- Conrad, C.F. (1978). A grounded theory of academic change. *Sociology of Education*, 51, 101-112.
- Corbin, J., & Strauss, A.L. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Creswell, J.W., & Brown, M.L. (1992). How chairpersons enhance faculty research: A grounded theory study. *The Review of Higher Education*, 16(1), 41-62.
- Davies, R. (1995) [1985] *Τριλογία των Cornish*. Αθήνα: Κριτική.
- Friedl et al, eds (1976): Regional Variation in Modern Greece and Cyprus: Toward a Perspective on the Ethnography of Greece; *Annals of the New York Academy of Sciences*; 268. New York.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity*; Cambridge: Polity.
- Glaser, B.G. *Theoretical sensitivity*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B.G. (1992). *Basics of grounded theory analysis*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Glaser, B.G., Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine.
- Glesne, C., Webb, R.: Teaching qualitative research: who does what? In, *Qualitative Research in Education*; 3, 353-266
- Goode, W. J. (1978). *The celebration of heroes. Prestige as a social control system*. California: University of California Press.
- Habermas, J. (1987). *The theory of communicative action*, vol. 2; Cambridge: Polity Press;
- Hammersley, M.: Some reflections on ethnographic validity; in, *Qualitative Studies in Education*; no 5(3), 195-203.
- Heinrich, K. T. (1991). Loving Partnerships: Dealing with Sexual Attraction and Power in Doctoral Advisement Relationships. In, *Journal of Higher Education*, 62(5), 514-538.
- Huber, R. M. (1992). *How Professors Play the Cat Guarding the Cream: Why We're Paying More and Getting Less in Higher Education*. Fairfax, VA: George Mason University Press.
- Kennedy, D. (1997). *Academic Duty*. Cambridge: Harvard University Press.

- Kohli, M. *et al* (1986). Social structure and the social construction of life-stages; in *Human Development*, 29, 145-180.
- Ladd, E.C. & Lipset, S.M. (1975). *The Divided Academy*; New York: McGraw-Hill.
- Lang, D. (1987). Equality, Prestige, and Controlled Mobility in the Academic Hierarchy. In, *American Journal of Education*, 5, 441-467.
- Lemaine G. (1969). La lute pour la vie dans la cite scientifique. *Revue Francaise de Sociologie*, 10, 139-165 (στο Παπαστάμου, Σ. (1990) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Lodge, D. (1996) [1984]. *Μικρός που είναι ο κόσμος*. Αθήνα: Πόλις.
- Lytotard, J-F. (1984) *The postmodern condition*; Manchester: Manchester U. P.
- Mills, C.W. (1959) *The sociological imagination*; New York: Oxford U. P.
- Moscovici, S. *et al*, eds (1985). *Perspectives on minority influence*. Cambridge: Cambridge U P.
- Palios, Z. K. (1987). *The Development of Education within the Political, Economic and Social Structures of Greece*. Unpublished Ph.D. Thesis. Faculty of Education; University College Cardiff, UK.
- Palios Z, Vassilaki, E. (1995). Esami Scholastici e Controllo Sociale, in *Study di Sociologia*, No 4, Milan: Pubblicazioni dell' Universita Cattolica.
- Papaioannou, S., Palios, Z. (1995). Adult Education in Europe. The Case of Greece. In, *Europahandbuch Weiterbildung* by Kaiser, A. *et al*. eds. Neu-wied: Luchterhand Verlag.
- Parsons, T. *et al* (1968). 'The American academic profession: a pilot study'. Mimeograph. National Science Foundation, Gant GS 513: March.
- Rohrs, H. (1995). *The Classical German Concept of the University and its Influence on Higher Education in the United States*. Frankfurt: Heidelberger Studien zur Erziehungswissenschaft Bd 45.
- Schuller, T. (1994). Scheduling of the Life Cycle. In, *Encyclopedia of Time*, edited by Macey, S. New York: Garland, 544-556.
- Shils, E. A. (1984) *The Academic Ethic*; University of Chicago Press.
- Strauss, A.L. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. New York: Cambridge Univ. Press.
- Strauss, A.L., Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, CA: Sage.
- Strauss, A.L., Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology: An overview.

- In N.K. Denzin & Y.S. Lincoln, Eds., *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Theobald R. (1992). On the survival of patronage in developed societies. In, *European Journal of Sociology*, Vol. XXXIII, No 1. Cambridge University Press.
- Wacquant L. (1998). Η δυσχέρεια των αμερικανών academics. *Σύγχρονα Θέματα*, 67, Απρίλιος – Ιούνιος.
- Weber, M. (xx) Η επιστήμη ως επάγγελμα. Μετάφρ. σχόλια, Μ.Γ. Κυπραίος, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Wolcott, H.F. (1990). *Writing up qualitative research*; Newbury park, CA: Sage.
- Young, M. ed. (1971). *Knowledge & Control*. London: Macmillan.
- Young, M., Shuller, T. (1989). Towards Chronosociology. In, *The rhythms of society*, edited by Young, M. & Shuller, T. London: Routledge.